

Andrzej J. Wójcik

Instytut Historii Nauki im. L. i A. Birkenmajerów PAN
ORCID 0000-0002-7570-8658

Mateusz Siembab

Muzeum Miejskie „Szttygarka”, Dąbrowa Górnicza
ORCID 0000-0002-5155-157X

Studia medyczne Jana Jaśkiewicza na Uniwersytecie Wiedeńskim (1766/1767–1775)

Jan Jaśkiewicz's Medical Studies at the University of Vienna (1766/1767–1775)

During the Age of Enlightenment, many Poles pursued medical studies at various European universities. One of them was Jan Dominik Piotr Jaśkiewicz. Born on 6 July 1749 in Lviv to an Armenian family, he moved to Vienna in the late 1760s to study medicine at the university under the supervision of renowned professors: Anton de Haën, Heinrich Johann Nepomuk von Crantz, Nikolaus Joseph von Jacquin, and others. Jaśkiewicz graduated in 1775 with a Doctor of Medicine degree, based on the thesis titled "*Dissertatio inauguralis medica sistens pharmaca regni vegetabilis*", in which he provided a list, description, and healing properties of some plant species, arranged according to the systematics of Carl von Linné (Linnaeus). Through his dissertation, Jaśkiewicz popularized in Poland the views of the Viennese medical school, among others, on the medical use of digitalis. For some time he remained in Vienna, attempting to secure a suitable position. Between 1780 and 1783, Jaśkiewicz expanded his knowledge of nature through travels to Italy, Germany, and France. After presenting his mineralogical observations in Paris, Jaśkiewicz was appointed as a correspondent member of the Paris Academy of Sciences. It was during this time in Paris that Jaśkiewicz met Jan Śniadecki, who later became his friend, colleague, and patient. Subsequently, Hugo Kołłątaj appointed Jaśkiewicz as a professor of natural history and chemistry at the Crown's Main School in Kraków (Jagiellonian University). He began his lectures in Kraków on 1 October 1783. It should be emphasized that Jaśkiewicz laid the foundations for Polish scientific vocabulary. He also played a crucial role in establishing a chemical laboratory and organizing a botanical garden and a cabinet of natural history.

In February 1783, Jaśkiewicz took on the position of a hospital physician (director) at the St. Barbara Academic Hospital, where he focused on organizing the hospital's finances and management. Around the same time, he declined additional remuneration for this role. In 1787, Jaśkiewicz assumed the duties of the house physician for the Wielopolski margrave in Pińczów. Jaśkiewicz died in Kraków on 14 November 1809. Throughout his life, he was an active physician and performed his medical career independently of other duties. Jaśkiewicz gained considerable recognition and popularity for his achievements in the medical field.

Keywords: Jan Jaśkiewicz, Austrian Archduke, Vienna, university, medical studies, doctoral dissertation, Kraków, Crown's Main School

Słowa kluczowe: Jan Jaśkiewicz, Arcyksięstwo Austriackie, Wiedeń, uniwersytet, studia medyczne, rozprawa doktorska, Kraków, Szkoła Główna Koronna

Jan Dominik Jaśkiewicz – lekarz, przyrodnik, naukowiec. Doceniono go jako prekursora nauk przyrodniczych i technicznych w Polsce. Poświęcono mu w ostatnich latach wiele publikacji¹. Wśród nich znajdują się prace Januarego Kołodziejczyka oraz Władysława Szumowskiego, opisujące lata studiów medycznych na Uniwersytecie w Wiedniu². Uniwersytet Wiedeński został założony w 1365 r., kiedy już bez mała dziesięć uczelni europejskich rozpoczęło swoją działalność. Pierwszy uniwersytet powstał w 1088 r. w Bolonii, a później w Oxfordzie, Cambridge, Salamance, Padwie i Neapolu³. Należy zaznaczyć, że uniwersytet w Krakowie powstał stosunkowo wcześniej, bo w 1364 r.

- 1 Działalność naukową Jana Jaśkiewicza, zwłaszcza w zakresie geologii i górnictwa, szczegółowo scharakteryzowali między innymi: M. Chamcówna, *Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej: Szkoła Główna Koronna w okresie wizyty i Rektoratu Hugona Koflątaja 1777–1786*, „Monografie z Dziejów Nauki i Techniki” 1957, t. 2, s. 162–166, 184–194; S. Czarniecki, *Zarys historii geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków 1964, s. 15–24; idem, *Jan Jaśkiewicz i jego rola w dziejach nauk geologicznych w Polsce*, „Przegląd Geologiczny” 1982, t. 30, nr 10, s. 513–518; S. Czarniecki, B. Schiller, *Nowe materiały do dziejów mineralogii na Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie profesury Jana Jaśkiewicza*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1964, t. 9, z. 9, s. 242–262; P. Daszkiewicz, R. Tarkowski, *Przyjęcie Jana Jaśkiewicza w poczet członków korespondentów Królewskiej Akademii Nauk w Paryżu – nowe dane i nieznanne dokumenty historii polskich nauk geologicznych*, „Przegląd Geologiczny” 2009, t. 57, nr 6, s. 474–477; idem, *Pierwsza osiemnastowieczna próba nauczania nauk geologicznych w Polsce – zapomniany epizod próby reformy szkolnictwa w latach 1776–1768*, „Przegląd Geologiczny” 2021, t. 60, nr 7, s. 372–373; H. Madurovicz-Urbańska, *Działalność naukowa Jana Jaśkiewicza*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria C, Historia Nauk Matematycznych i Fizyko-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych” 1959, z. 3, s. 3–102; eadem, *Reforma Koflątajowska i Jan Jaśkiewicz*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Chemiczne” 1988, z. 31, s. 9–17; R. Tarkowski, P. Daszkiewicz, J. Pezda, *Starania Jana Jaśkiewicza (1749–1809) o objęcie katedry historii naturalnej i chemii w Szkole Głównej Koronnej oraz jego rezygnacja z tego stanowiska – mało znane dokumenty historii nauk geologicznych*, „Przegląd Geologiczny” 2010, t. 58, nr 3, s. 318–323; R. Tarkowski, J. Pezda, P. Daszkiewicz, *Memoriał Jana Jaśkiewicza (1749–1809) do króla Stanisława Augusta Poniatowskiego*, „Konspekt. Pismo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie” 2010, nr 1 (34), s. 121–124; T. Senkowski, *Dorobek naukowy Jana Jaśkiewicza i jego następców do roku 1851*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Chemiczne” 1988, z. 31, s. 21; I.Z. Siemion, *Podróż mineralogiczna Jana Jaśkiewicza*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1992, r. 1, nr 1, s. 123–137; idem, *Życiorys Jana Jaśkiewicza epizod górniczy*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1999, r. 8, nr 2, s. 27–43.
- 2 J. Kołodziejczyk, *Nauki przyrodnicze w działalności Komisji Edukacji Narodowej*, „Archiwum Nauk Biologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1936, t. 5, z. 2, s. 58–72; W. Szumowski, *Krakowska szkoła lekarska po reformach Koflątaja*, Kraków 1929, s. 27–33, 58–63, 65–70, 122–124, 241–242.
- 3 B. Seyda, *Dzieje medycyny w zarysie*, Warszawa 1977, s. 119–124.

Pierwsza kompleksowa próba opisu działalności polskich studentów i absolwentów medycyny w Wiedniu została przygotowana przez Michała Haneckiego⁴. Praca zawiera 1221 nazwisk uszeregowanych alfabetycznie z podaniem krótkiego biogramu i obejmuje lata 1758–1900⁵. Do 1800 r. w Wiedniu promowanych było 18 osób. W pierwszej połowie XIX w. studia ukończyło 208 studentów, a w drugiej połowie XIX w. aż 957⁶. Na studia do Wiednia wyjeżdżała młodzież z Galicji, a także z Królestwa Polskiego. Według ustaleń Haneckiego Jaśkiewicz był jednym z pierwszych Polaków, którzy ukończyli studia medyczne w Wiedniu. Pierwszym, promowanym w 1771 r., był Jędrzej Krupiański, a następnie Maciej Józef Geppert (1772 r.), Jakub Kostorzewski (1775 r.) i Jan Jaśkiewicz, który został promowany 9 września 1775 r.⁷

Jan Jaśkiewicz, urodzony we Lwowie 6 lipca 1749 r., pochodził z rodziny ormiańskiej. Na kartach historii wybitny lwowianin pojawia się właściwie już jako absolwent Wydziału Medycznego Uniwersytetu Wiedeńskiego (Ryc. 1)⁸. Nie znaleziono dotąd śladu jego wcześniejszej

Ryc. 1. Portret Jana Jaśkiewicza (ołówek), autorstwa Alexandra Wawrzeckiego (źródło: W. Szumowski, *Krakowska szkoła lekarska po reformach Kołłątaja*, Kraków 1929, po s. 122; por. szczegółowy opis: R. Tarkowski, P. Daszkiewicz, J. Pezda, *Starania Jana Jaśkiewicza (1749–1809) o objęcie katedry historii naturalnej i chemii w Szkole Głównej Koronnej oraz jego rezygnacja z tego stanowiska – mało znane dokumenty historii nauk geologicznych*, „Przegląd Geologiczny” 2010, t. 58, nr 3, s. 319).

- 4 M. Hanecki, *Lekarze polscy, wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1964, t. 27, nr 1–2, s. 87–92; idem, *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. I (A–E)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1985, t. 48, z. 4, s. 433–462; idem, *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. II (F–J)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1986, t. 49, z. 1, s. 1–17; idem, *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. III (K–M)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1986, t. 49, z. 2, s. 211–230; idem, *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. IV (N–P)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1986, t. 49, z. 3, s. 335–348; idem, *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. V (R–S)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1986, t. 49, z. 4, s. 495–505; idem, *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. VI (T–Ż)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1987, t. 50, z. 1, s. 129–140.
- 5 Por. także: T. Brzeziński, *Polskie peregrynacje po dyplomy lekarskie (od średniowiecza po odzyskanie niepodległości w 1918 r.)*, Warszawa 1999, s. 49–52.
- 6 M. Hanecki, *Lekarze polscy. Cz. VI (T–Ż)*, s. 138.
- 7 Idem, *Lekarze polscy. Cz. I (A–E)*, s. 436–437. Trzy lata później, po Jaśkiewicz, promowanym był Paweł Czenpiński (Czempiński), por. A. Maciesza, *Dr. med. Paweł Czenpiński. Członek Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych*, Lwów, Warszawa 1923, s. 1–41; a także: P. Daszkiewicz, M.J. Kamiński, D. Iwan, *Paweł Czenpiński (1755–1793), Precursor of the Linnaean Classification System in Poland*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Przyroda” 2021, t. 27, s. 1–8.
- 8 Przedstawiają to następujące biogramy: S. Kościński, *Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy Polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografią lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*, Warszawa 1883, s.v. Jaśkiewicz Jan Dominik Piotr; K. Łopata, *Jan Chrzczelak Dominik Piotr Jaśkiewicz (1749–1809). Lekarz botanik i chemik*, [w:] *Złota Księga Wydziału Chemii*, t. 1, red. E. Szczepaniec-Cięciak, Kraków 2000, s. 107–114; H. Madurowicz-Urbańska, *Jaśkiewicz Jan Dominik Piotr (1749–1809)*, PSB t. 11, z. 48, s. 90–93; J.P., *Jaśkiewicz Jan Dominik Piotr*, [w:] *Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana*, t. 31–32, Warszawa 1903, s. 733; B. Orłowski, *Jaśkiewicz Jan Dominik Piotr*, [w:] *Słownik polskich pionierów techniki*, red. B. Orłowski, Katowice 1984, s. 89–90; Z.J. Wójcik, *Jaśkiewicz Jan Dominik*

edukacji⁹, ale wiadomo, że lwowscy Ormianie, a wśród nich ks. Grzegorz Piramowicz oraz ks. Mikołaj Jaśkiewicz, kształcili się w kolegium jezuickim we Lwowie¹⁰.

Od końca lat sześćdziesiątych XVIII w. Jaśkiewicz przebywał w Wiedniu, gdzie pod kierunkiem profesorów Antona de Haëna, Heinricha Johanna Nepomuka von Crantza, Nikolausa Josepha von Jacquina i innych odbywał studia medyczne na uniwersytecie. Dokładne plany zajęć wydziału lekarskiego, na którym studiował, znane są dopiero z początku XIX w.¹¹ Nie oznacza to, że historycy nie mogą scharakteryzować poziomu nauczania medycyny w tym okresie¹².

Najważniejszym dokumentem regulującym funkcjonowanie wydziału medycznego był patent cesarzowej Marii Teresy z 7 lutego 1749 r. pod nazwą *Medicinae Studii Verbesserung*¹³, reformujący studia medyczne. Cesarzowa postanowiła wówczas, że kierunek bę-

Piotr, [w:] *Słownik biograficzny techników polskich*, t. 22, red. J. Piłatowicz, Warszawa 2011, s. 52–53; idem, *Jaśkiewicz Jan Dominik*, gigancinauki.pl/gn/biogramy/83224,Jaaskiewicz-Jan-Dominik.html [dostęp 8.03.2022].

- 9 Na podstawie dostępnych źródeł można domniemywać, że ojcem Jana Jaśkiewicza był majątny sędzia Dominik Jaśkiewicz, który wielokrotnie wspomagał finansowo katedrę ormiańską pod wezwaniem Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny we Lwowie, por. B. Janusz, „*Mons Pius*” *Ormian lwowskich*, Lwów 1928, s. 30–34, S. Barącz, *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856, s. 144–146 oraz L. Korwin, *Ormiańskie rody szlacheckie*, Kraków 1934, s. 100.
- 10 L. Grzebień et al., *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, Kraków 1996, s.v. Lwów; T. Łuszczak, *Nauczyciele i wychowawcy szkół jezuickich we Lwowie 1608–1773*, Kraków 2010.
- 11 Umiejętność leczenia chorób w okresie średniowiecza bardzo się zmniejszyła w porównaniu do starożytności. Działo się to pod wpływem dogmatów religijnych. Chirurgią zajmowali się golarze, balwierze, łąziebnicy – początkowo bez żadnego wykształcenia, z biegiem czasu nabywając praktykę. Powstawały także organizacje cechowe, zrzeszające grupy zawodowe. Por. B. Seyda, *Dzieje medycyny*, s. 129–139. Działalność grup scharakteryzował, m.in. W. Noszczyk, *Zarys dziejów chirurgii polskiej*, Warszawa 2013, s. 11–16 (Chirurgia cechowa w Europie) oraz s. 17–21 (Chirurgia europejska w okresie oświecenia – XVIII w.); J. Skalski, *Medycyna w Polsce przedrozbiorowej. Początki leczenia na ziemiach polskich*, [w:] *Dzieje medycyny w Polsce. Od czasów najdawniejszych do roku 1914*, t. 1, red. W. Noszczyk, Warszawa 2015, s. 11–22. Według M. Acquarelli, *Die Ausbildung der Wunderärzte in Niederösterreich*, Göttingen 2017, s. 93–95, termin „Wundarzt” w średniowieczu przypisany był do osób zajmujących się leczeniem ran („arzet für die wunden”). Wyraz niekiedy błędnie tłumaczono na język polski jako „lekarz cudowny”. Por. P. Drews, *Deutsche-polnische Literaturbeziehungen 1800–1850*, München 2000 (Slavistische Beiträge, t. 398), s. 203 oraz C. von Schmid, *Lekarz cudowny (Der Wunderarzt)*, Toruń 1845. Niektóre zabiegi były dozwolone tylko pod nadzorem lub na polecenie uczonego lekarza, czasami określanego mianem „lekarza książkowego” – dla odróżnienia od lekarzy ran. Lekarze akademicy sami nie wykonywali zabiegów chirurgicznych. Chirurgia była traktowana z niewielkim szacunkiem lub wręcz odrzucana jako nauka rzemiosła. Głównym zadaniem lekarzy ran było leczenie ran zewnętrznych oraz upuszczanie krwi. Lekarze leczyli ropnie, guzy, hemoroidy, oparzenia i żyłaki. Wykonywali także szwy na zaćmę, operacje kamieni w pęcherzu moczowym, przepukliny i szwy jelitowe, nastawiali stawy, leczyli złamane kości i usuwali zęby. Ponadto chirurdzy ran wykonywali amputacje i tworzyli protezy.
- 12 M. Acquarelli, *Die Ausbildung der Wunderärzte*, s. 12–18, stwierdza, że w Austrii instytucje do medyczno-chirurgicznego kształcenia lekarzy ran zostały założone za czasów Marii Teresy, ponieważ lekarzy akademickich było zdecydowanie za mało, aby zapewnić opiekę medyczną dla ludności. Szkoły powstały w stolicach tych regionów Austrii, w których nie było uniwersytetów lub tylko uniwersytety bez wydziału medycznego. Instytucje dydaktyczne przez ponad 100 lat zaopatrywały ludność w wiejskich lekarzy. Studia trwały początkowo dwa, później trzy lata. Od 1777 r. nauka anatomii była obowiązkowa. W XIX w. wyznaczono kurs na nowoczesną medycynę i przewzięceniowo podział na medycynę wewnętrzną i chirurgię. Por. C. Kletter, *Austrian Pharmacy in the 18th and 19th Century*, „*Scientia Pharmaceutica*” 2010, t. 78, nr 3, s. 397–409; A. Vogel, *Six Hundred Years of Medicine in Vienna. A History of the Vienna School of Medicine*, „*Bulletin of the New York Academy of Medicine*” 1967, r. 43, nr 4, s. 282. O nauczaniu medycyny na Uniwersytecie w Wiedniu (Starsza Szkoła Wiedeńska oraz Młodsza Szkoła Wiedeńska) pisali m.in. T. Brzeziński, *Rozwój klinicznej medycyny wewnętrznej i specjalności pokrewnych*, [w:] *Historia medycyny*, red. T. Brzeziński, Warszawa 2014, s. 290–292 i 295–296; R.W. Gryglewski, *Historia medycyny*, [w:] *Dzieje nauki. Nauki ścisłe i przyrodnicze*, Warszawa, Bielsko-Biała 2011, s. 580–581 i 589–590; idem, *Narodziny kliniki lekarskiej w Polsce*, „*Archiwum Historii Filozofii Medycyny*” 2011, t. 74, s. 13–17.
- 13 *Medicinae Studii Verbesserung*, [w:] *Codex Austriacus ordine alphabeticum compilatus, das ist: eigentlicher Begriff und Inhalt aller unter der Ertzhauses zu Oesterreich [...] einlaufenden Generalien [...]. Supplementum Codicis Austriaci, oder Chronologische Sammlung, aller vom 20ten Oktober 1740 bis letzten Dezember 1758 erlassenen Generalien*, t. 5, Wien 1777, s. 400–403.

dzie finansowany ze skarbu cesarskiego. Dodatkowo Maria Teresa zatrudniła nadwornego chirurga z odrębnym wynagrodzeniem. Reforma wydziału „medyko-chirurgicznego” nie wynikała z geniuszu samej monarchini, lecz wprowadzono ją na Uniwersytecie Wiedeńskim pod wpływem rad nadwornego lekarza o randze protomedyka, Gerarda van Swieten¹⁴, który został zobowiązany do tego, aby

sprawować nadzór nad przestrzeganiem podstawowych zasad, uczestniczyć osobiście we wszystkich egzaminach, promocjach, wyborach dziekana, jak również w wizytacjach aptek oraz przewodniczyć uroczystościom, na których pilnie zjawiać się będą członkowie wydziału¹⁵.

Maria Teresa (Ryc. 2) zastrzegła sobie prawo bezpośredniego powoływania profesorów, po dostarczeniu uniwersytetowi opinii nadwornych ekspertów w dziedzinie medycyny. Według reformy van Swieten, okres studiów, nie tylko medycznych, powinien trwać pięć lat. Przy czym nie należy zapomnieć, że przy okazji zaostrozono wymagania dla kandydatów studiów medycznych, którzy musieli wcześniej ukończyć trzyletni kurs studiów filozoficznych (traktowanych jako studia wstępne), odbytych na krajowej uczelni publicznej. Studia medyczne na Wydziale Lekarskim, obejmującym katedry chirurgii, farmacji oraz położnictwa, uważano za kierunek prestiżowy, dlatego przyjmowano tylko najlepiej zapowiadających się uczniów¹⁶. Przede wszystkim próbowano zapobiegać deficytowi chirurgów, których uważano wówczas za medyków o najwyższych kompetencjach.

W celu wprowadzenia zajęć praktycznych dla studentów tej specjalizacji medycznej cesarz Józef II, współpracujący ze swoją matką Marią Teresą od 1765 r., założył przy uczelni klinikę chirurgiczną. Niebawem obok szpitala ogólnego wybudowano też klinikę położ-

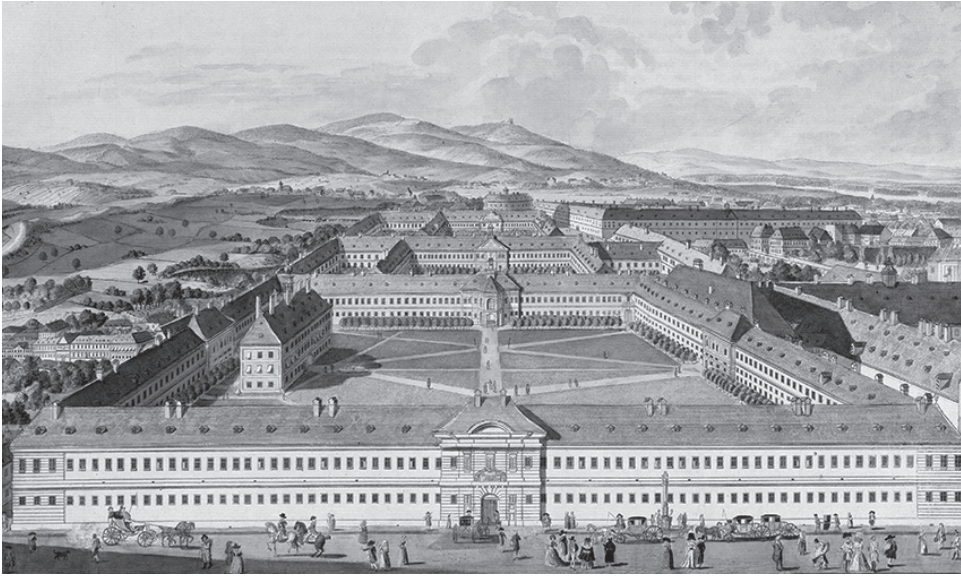

Ryc. 2. Pomnik Marii Teresy na placu Marii Teresy w Wiedniu, zbudowany w 1889 r. (fotografia z około 1929 r.), autorstwa Kaspara von Zumbuscha (1830–1915) (źródło: PAUart. Katalog zbiorów artystycznych naukowych Ppolskiej Akademii Umiejętności, Pomnik cesarzowej Marii Teresy (Maria-Theresien-Denkmal), pauart.pl/app/artwork?id=55c9a7040cf2d84541158e12 [dostęp 11.03.2022]).

14 Z wielu publikacji poświęconych van Swietenowi warto przytoczyć: B. Bronza, *Impact of Gerard van Swieten on the Development of Austrian Medicine throughout the 18th Century*, „Scripta Medica” 2021, t. 52, nr 1, s. 59–68; M. Kidd, I.M. Modlin, *Van Swieten and the Renaissance of the Vienna Medical School*, „World Journal of Surgery” 2001, t. 25, nr 4, s. 444–450; N. Knieling, *Die theresianisch-josephinischen Reformen 1749–1790*, geschichte.univie.ac.at/de/themen/die-theresianisch-josephinischen-reformen-1749-1790 [dostęp 10.03.2022]; D.L. van Swieten, *Gerard van Swieten, de lijfarts van Maria Theresia, en zijn geslacht*, „De Nederlandsche Leeuw” 1919, t. 37, nr 1, s. 5–10; J.G. Tweel, R. Sedivy, *Gerard van Swieten, the Dutch Personal Physician of Empress Maria Theresia (1700–1780)*, „Wiener Medizinische Wochenschrift” 2020, t. 170, nr 11–12, s. 320–324.

15 *Medicinae Studii Verbesserung*, s. 401.

16 M. Acquarelli, *Die Ausbildung der Wunderärzte*, s. 134–135.

Ryc. 3. Szpital ogólny w Wiedniu, określanej też jako „stary, gdzie odbywały się zajęcia z medycyny, akwaforta z 1790 r. autorstwa Petera Schaffera (1761–1804) i Josepha Schaffera (1757–1825) (źródło: Österreichische Nationalbibliothek, *Allgemeines Krankenhaus*, onb.digital/result/10BAAB16 [dostęp 11.03.2022]).

niczą, która zapewniała lepszą opiekę nad kobietami w okresie poporodowym, przyczyniając się do zmniejszenia ich umieralności. Katedra chirurgii „wyższej” została połączona z katedrą farmacji. Adeptci chirurgii zdobywali podstawy wiedzy aptekarskiej, a farmaceuci poznawali podstawowe wiadomości z dziedziny anatomii – jedynie w takim zakresie, w jakim było to potrzebne do wykonywania zawodu¹⁷. Na egzaminach semestralnych studenci medycyny musieli uzyskać ocenę bardzo dobrą¹⁸, aby mogli zostać przyjęci na następny rok. Student, który z jakiegoś przedmiotu otrzymał niższą ocenę, musiał powtarzać rok. Jeśli nie uzyskał pozytywnego wyniku na egzaminie powtórkowym, wówczas wypisywano go z kierunku farmaceutyczno-chirurgicznego. Koncentracja środków i uwagi monarchów na uczelni w stolicy sprawiła, że niedofinansowane uczelnie w Grazu i Innsbrucku w 1782 r. zostały zdegradowane do rangi liceów. Wiedeń stał się wówczas bardzo popularnym i atrakcyjnym ośrodkiem akademickim dla młodzieży z Europy (Ryc. 3)¹⁹.

Gdy Jaśkiewicz rozpoczynał edukację, na wydziale medycyny obowiązywała 8-stopniowa gradacja, od scholara aż do doktora medycyny²⁰. Co roku po zdanych egzaminach

17 Ibid., s. 134; C. Kletter, *Austrian Pharmacy*, s. 400–401.

18 *Erste Classe* – ocena bardzo dobra; niemieckim systemie oceniania po dziś dzień jest najlepszą oceną w skali od 6 do 1, stąd też termin „E.C.”, M. Acquarelli, *Die Ausbildung der Wunderärzte*, s. 51, 134–135.

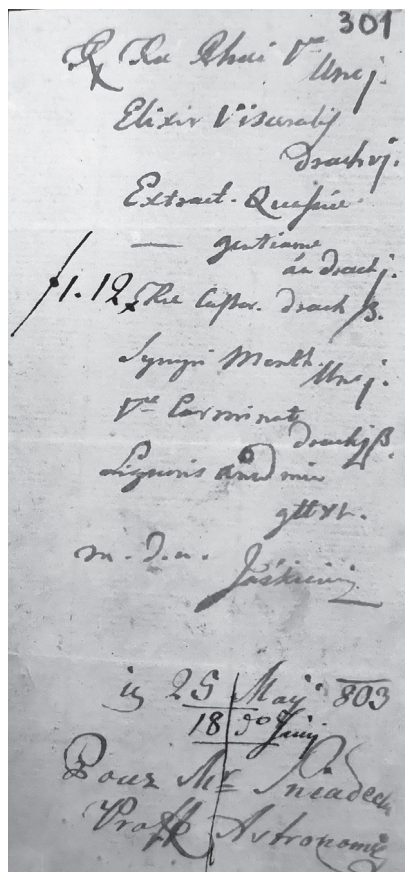
19 T. Brzeziński, *Medycyna oświecenia*, [w:] *Wybór tekstów źródłowych do dziejów medycyny polskiej*, red. T. Brzeziński et al., Kraków 1983, s. 213–220; idem, *Polskie peregrynacje*, s. 49–52; idem, *Rozwój klinicznej*, s. 290–296; B. Kuźnicka, *Kierunki rozwoju farmacji w Polsce epoki Oświecenia*, Warszawa 1982, s. 46–48.

20 Były to następujące stopnie: student sztuk wyzwolonych (*Scholar der artes liberales*), bakałarz sztuk wyzwolonych (*Baccalaureus der artes liberales*), magister sztuk wyzwolonych (*magister der artes liberales*), student medycyny (*Scholar der Medizia*), kandydat medycyny (*Candidatus der Medizin*), bakałarz medycyny (*Baccalaureus der Medizin*), licencjat (*Lizenziat*), doctor medycyny (*Doktor der Medizin*), por. M. Acquarelli, *Die Ausbildung der Wunderärzte*, s. 133.

uczniowie uzyskiwali nowy stopień. Na studiach filozoficznych przebieg studiów wyglądał następująco: uzyskiwano tytuły scholara, bakałarza oraz magistra sztuk wyzwolonych. Po zdanym egzaminie student medycyny awansował na kandydata medycyny, aby w kolejnych latach wywalczyć stopnie bakałarza i licencjata. Nierzadko studenci przystuchiwali się wykładom bezpośrednio przy łózkach szpitalnych. W Wiedniu bakałarz musiał praktykować u boku dyplomowanego doktora, zanim mógł przystąpić do egzaminów licencjackich. Studenci z licencjatem praktykowali jeszcze przez rok, zanim wreszcie mogli przystąpić do rozprawy naukowej. Zwieńczeniem studiów był uprawniający do samodzielnej praktyki lekarskiej tytuł doktora medycyny²¹.

Przed obroną rozprawy doktorskiej, podobnie jak obecnie, należało przebyć długą drogę. Studenci połoźnictwa zostawali dopuszczeni do wykonywania zawodu po zdaniu egzaminu przeprowadzonego w obecności dziekana, przewodniczącego komisji i doktora wykładającego tę dziedzinę medycyny. Szerszy skład komisji wymagany był w przypadku egzaminu zawodowego kandydatów na aptekarzy. Przeprowadzali je dziekan wydziału, profesorowie botaniki i chemii oraz dwóch wykwalifikowanych farmaceutów. Egzaminy zawodowe chirurgów odbywały się w obecności przewodniczącego, dziekana i profesorów anatomii i chirurgii oraz przy udziale dwóch doświadczonych chirurgów²².

Wybór tematu rozprawy doktorskiej, jak i późniejsze zainteresowania Jaśkiewicza, wskazują na to, że zdawał egzamin aptekarski²³. Uzyskanie tytułu doktorskiego oraz szeroka wiedza zdobyta w Wiedniu pozwoliły mu na prowadzenie praktyki lekarskiej, której zachowanymi do dziś dowodami są recepty przechowywane w zbiorach Uniwersytetu Jagiellońskiego (Ryc. 4)²⁴. Trudno jednak jednoznacznie stwierdzić, czy przeprowadzał operacje chirurgiczne.

Ryc. 4. Jedna z zachowanych recept wypisanych przez Jana Jaśkiewicza dla Jana Śniadeckiego z 25 maja 1803 r. (źródło: Biblioteka Jagiellońska, rkps 3137, Pomniejsze papiery i świstki po Janie Śniadeckim różnemi pisane rękami, k. 301).

21 Ibidem, s. 133, 142.

22 *Medicinae Studii Verbesserung*, s. 401–402.

23 W XIX-wiecznym katalogu biblioteki miejskiej w Wiedniu 8.05.1775 r. pod literą I (nlb.) zapisano *Jaskiewitz (Joann.) dissert. phys. med. Sistens pharmaca Regni Vegetabilis*, por. Wiener Stadt Bibliothek [WSB], Namen der Werke die mit cursiv-Schrift gedruckten Bücher sind alle in netto Preise [b.d.].

24 Biblioteka Jagiellońska [BJ], rkps 3137, Pomniejsze papiery i świstki po Janie Śniadeckim różnemi pisane rękami, k. 299, 301, 302; por. W. Wiślocki, *Katalog rękopisów Biblijoteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, cz. 2, Kraków 1881, s. 697.

Dla zrozumienia zasad panujących na uczelni wiedeńskiej najistotniejszą wydaje się ustalona w patencie zasada przyznawania stopni doktorskich. Ubiegający się o promocję doktorską nie znali pojęcia studiów doktoranckich czy szkoły doktorskiej, które wyznaczałyby po jakim okresie można było przystąpić do obrony. Patent z 1749 r. stanowił wprost: „w promocji do tytułu nie powinno się zwracać uwagi na lata studiów, lecz tylko na to, czy aspirujący do tego prezentuje wymaganą wiedzę z nauk medycznych”²⁵. Jedynym wymogiem dopuszczenia do publicznej rozprawy było zdanie dwóch rygorystycznych egzaminów wykazujących „umiejętności i erudycję”. Możliwość przystąpienia do publicznej rozprawy stała otworem dla każdego absolwenta uniwersytetu wiedeńskiego za wyjątkiem „akatolików”, co oznaczało, że osoby innych wyznań chrześcijańskich potrzebowały nadzwyczajnego cesarskiego zezwolenia na otwarcie praktyki medycznej, a to w zasadzie zamykało im drogę do kariery medycznej²⁶.

Do zakresu zagadnień pierwszego ze wspomnianych egzaminów wchodziły wszystkie nauki medyczne. Komisję egzaminacyjną stanowili „przewodniczący, dziekan i czterej profesorowie, którzy zadawali pytania ze sztuki medycznej”²⁷. Trzy dni przed egzaminem w obecności przewodniczącego komisji i dziekana losowano dwóch doktorów²⁸, których opinii mogli zasięgnąć profesorowie w przypadku wątpliwości natury formalnej. Drugi egzamin składał się z jednego lub dwóch pytań dotyczących aforyzmów Hipokratesa. Warunkiem dopuszczenia do ostatniego egzaminu było uzyskanie pozytywnego wyniku z pierwszego. Maksymalny czas trwania egzaminu wynosił trzy godziny²⁹.

Zgodnie z patentem Marii Teresy kandydat, który zdał egzaminy i został pozytywnie oceniony podczas „egzaminu publicznego” (obrony doktorskiej) „bez dalszych zabiegów ze swojej strony” miał być dopuszczony do uroczystej promocji i otrzymać dyplom doktorski. Uroczystości takie nie odbywały się jednak corocznie. Cesarzowa postanowiła bowiem, że „uroczysty akt promocji powinien odbywać się co 6 lat, należy uhonorować tylko nielicznych, którzy przez 6 lat poświęcali się studiom medycznym i wyróżniali się na egzaminie”³⁰. Z treści patentu wynika niepisana zasada, że wystarczy rok pracy pod kierunkiem promotora, aby przystąpić do wymaganych egzaminów, co nie było tożsamym z procesem zbierania materiałów i pisanie rozprawy doktorskiej, ponieważ wynikało z indywidualnych możliwości. Cesarzowa delegowała specjalnie w tym celu powołanego nadwornego komisarza, który promowanym doktorom w jej imieniu wręczał złote medale. Osoby, które uzyskały tytuł doktorski na Uniwersytecie Wiedeńskim, mogły cieszyć się swoimi uprawnieniami we wszystkich krajach Habsburgów. Absolwenci innych uniwersytetów (np. w Pradze), mogli wykonywać swój zawód wyłącznie na terytorium tej prowincji, w której otrzymali uprawnienia medyczne. Ostatni punkt patentu stanowił, że stawka opłat za egzaminy miała być określona raz i niezmienniana³¹.

25 *Medicinae Studii Verbesserung* s. 401.

26 *Ibidem*.

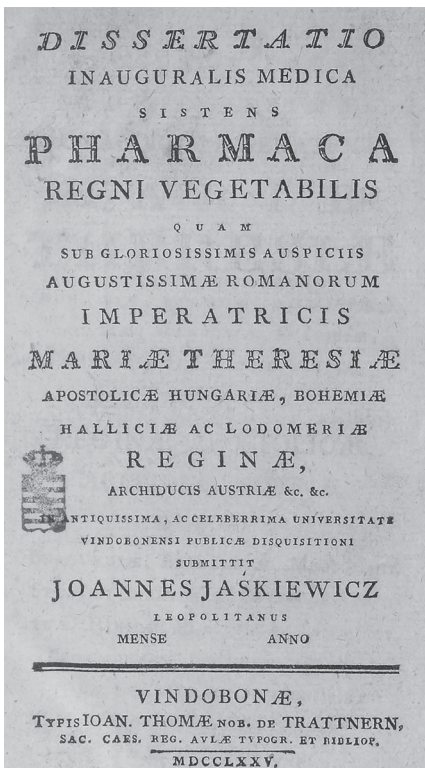
27 *Ibidem*, s. 401–402.

28 Dwóch doktorów wybierano z grona członków rady wydziału mianowanych przez cesarzową, por. *ibidem*, s. 401.

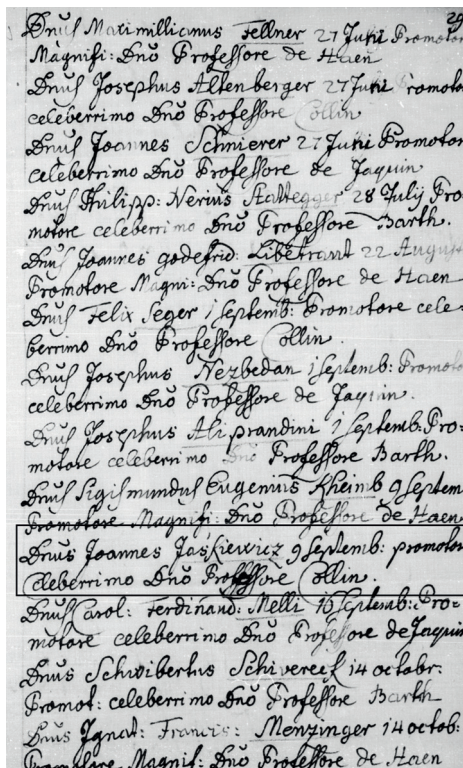
29 *Ibidem*, s. 401–402.

30 *Ibidem*, s. 402.

31 *Ibidem*, s. 402–403, a także *ibidem*, s. 405–406, gdzie zamieszczono regulamin opłat za stopień doktora medycyny: „Zawiadamia się, że: jak już dostatecznie jest to wiadome z poprzednich rezolucji, jak bardzo Jej Cesarska i Królewska Mość troszczy się o poważanie i renomę tutejszego wydziału medycznego, oraz reformę studiów, zatem ustanowiła osobny regulamin opłat nie tylko za stopień doktora, jak również za egzaminy położnych,

Ryc. 5. Strona tytułowa pracy Jana Jaśkiewicza *Dissertatio inauguralis medica sistens pharmaca regni vegetabilis*, wydanej w Wiedniu w 1775 r. (źródło: Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek, digital.slub-dresden.de/ppn3348604/24 [dostęp 29.12.2020]).

Ryc. 6. Fragment książki uniwersyteckiej z wpisem dotyczącym egzaminu Jana Jaśkiewicza w 1775 r. (źródło: Archiv Universität Wien, Acta Incl. Facult. Med. ab 1764–1765, MED 1.12, Akten der Medizinischen Fakultät XII, s. 29)

Jaśkiewicz ukończył studia w 1775 r., uzyskując stopień doktora medycyny na podstawie pracy *Dissertatio inauguralis medica sistens pharmaca regni vegetabilis* (Ryc. 5)³²,

chirurgów lub cyrulików i fazyebników, a również aptekarzy, którzy by mogli układać zwyczajowe wizytacje aptek, które Jej Cesarska i Królewska Mość, wraz z adnotacjami, które sama dopisała, jak kilkakrotnie wskazuje załącznik, Jej Wysokość nie tylko aprobuje go i dopuszcza, lecz również tym samym najłagodniej nakazuje, aby były przestrzegane najzupełniej i najdokładniej. Tak więc, do wiadomości i stałej obserwacji Rządu, aby ta najwyższa rezolucja mogła być w pełni zrealizowana, i nie może być naruszana; niniejszym pragnęła przypomnieć, że ta najwyższa rezolucja dla wydziału lekarskiego została wydana przez dwó. Wiedeń 24 marca 1749 r. [...] Przy uzyskiwaniu stopnia naukowego doktora lub mianowaniu doktora medycyny. Za pierwszy egzamin 8 dukatów lub 33 floreny 36 kr. [krajcarów – A.J.W., M.S.]. Za drugi egzamin 12 dukatów lub 50 florenów 24 kr. Egzaminatorom uczestniczącym w publicznej obronie 6 dukatów lub 25 florenów 12 kr. Woznému uniwersytetu za jego prawo i wypisanie dyplomu doktorskiego [...] Suma 179 florenów 48 kr." Należy dodać, że wówczas walutą był floren (srebrny) o wadze 12,34 g srebra i próbie 900. Średnio za jednego florena można było zakupić chleb dla 18 osób na cały rok. Por. M. Kopczyński, *Jak mierzyć standard życia? Ceny i płace w miastach Europy od średniowiecza do początku XX wieku*, mowiawieki.pl/templates/site_pic/files/NBP-pieniadz-i-spoლeczenstwo-na-ziemiach-polskich-5.pdf [dostęp 12.03.2022].

32 J. Jaśkiewicz, *Dissertatio Inauguralis Medica Sistens Pharmaca Regni Vegetabilis quam sub gloriosissimis Auspiciis Augustissimae Romanorum Imperatricis Mariae Theresiae Apostolicae Hungariae, Bohemiae Halliciae ac Lodomeriae Reginae, Archiducis Austriae &c. &c. In antiquissima, ac celeberrima Universitate Vindobonensi*

w której podał wykaz, opis oraz właściwości lecznicze szeregu gatunków roślin, ułożonych według systematyki Linneusza.

Wydział Medyczny Uniwersytetu Wiedeńskiego od czasu reformy w 1749 r. pozwalał młodemu adeptom medycyny rozwijać się w trzech kierunkach: chirurgii, farmacji i położnictwa. Ścieżka kształcenia nie była narzucana studentom przez wykładowców, lecz była wynikiem preferencji każdego z nich. Za najbliższy Jaśkiewiczowi, na podstawie jego praktyki, a przede wszystkim zachowanej do dziś rozprawy doktorskiej, bez wątpienia można uznać kierunek aptekarski, ponieważ jego praca poświęcona została w całości medycznemu zastosowaniu roślin.

Dokumenty Wydziału Medycznego dostarczają informacje, że promotorem Jaśkiewicza był profesor Matthäus Collin³³ (Ryc. 6), który na Uniwersytecie Wiedeńskim wykładał patologię³⁴, przeprowadzał egzaminy z dziedziny botaniki³⁵ oraz zajmował się opracowywaniem leków roślinnych³⁶.

Publicae Disquisitioni submittit Joannes Jaśkiewicz Leopolditanus, Vindobona 1775. Tytuł w języku polskim: „Rozprawa doktorska w dziedzinie medycyny zawierająca lekarstwa królestwa roślin a pod najchwalebniejszymi rządami cesarowej Cesarstwa Rzymskiego Marii Teresy, apostolskiej królowej Węgier, Czech, Galicji i Lodomerii, arcyksiężna Austrii itd. itd. W najstarożytniejszym jak i najslawniejszym uniwersytecie wiedeńskim pod publiczną dyskusją poddał Jan Jaśkiewicz lwowianin”. Należy zaznaczyć, że rozprawa nigdy nie doczekała się edycji w wydawnictwach źródłowych i nie została przetłumaczona na język polski.

33 Archiv Universität Wien [AUW], Acta Incl. Facult. Med. ab 1764–1765, MED 9.5, s. 73.

34 Patologia to nauka o przyczynach, skutkach i przebiegu chorób, por. „Medicinisches chirurgische Zeitung” 1794, t. 2, s. 144. Krótki biogram Collina przedstawiono w: „Annalen der Literatur und Kunst in den Oesterreichischen Staaten” 1803, r. 2, nr 1, s. 139: „Pan profesor i radca dworu nie jest profesorem fizjologii i materii medycznej, lecz profesorem patologii i materii medycznej. Nie urodził się w Wiedniu 13 kwietnia 1739 r., lecz w 1734 r. w Bomal w Księstwie Luksemburg. Medycynę studiował w Wiedniu pod kierunkiem barona van Swieten, a w 1764 r. został oddelegowany jako lekarz ds. epidemii w komitacie Netra, w 1765 r. został profesorem anatomii, w 1775 r. profesorem fizjologii i materii medycznej, od 1776 r. jest profesorem patologii, praktyki i materii medycznej. Poza tym napisał niżej podane pisma: *Tractatus de febribus exanthematicis*, Viennae 1764 i *Pathologia Therapiaque etc. & Viennae 1792*”. O Collinie kilkakrotnie krytycznie wypowiadał się J.F.C. Hecker, *Geschichte der neueren Heilkunde*, t. 1, Berlin 1839, s. 458: „Wkrótce po 1770 r. po tym, jak Crantz rzekł się stanowiska wykładowcy, jego następcą został Matthäus Collin, ale nie zastąpił go pod żadnym względem. Jego niewielki podręcznik patologii i terapii, w którym nie ma nic jego autorstwa, popadł w zapomnienie, co pozwala przypuszczać, jak jałowe mogły być jego wykłady tych ważnych przedmiotów”; s. 472: „Collin poprzestał na prymitywnym założeniu, że jedna twarda substancja zatyka małe naczynia i jest rozpuszczana przez cykutek. Jej ponadczasową skuteczność w przypadku puchliny potwierdził Collin czterdziestoma nowymi obserwacjami, ograniczył się tymczasem, znowu swoim zwyczajem, tylko do tej choroby, aby empirycznie krążyć naokoło [tematu – A.J.W., M.S.], i nie wykroczył poza granice doświadczeń Storcka; s. 473: Nie wiele do farmacji wniosły pozostałe prace naukowe Collina. Arnika górską powinna leczyć jasną ślepotę [schwarze Staar, „katarakta czarna” – A.J.W., M.S.], jeśli jednak przyjrzy się dokładniej wymienionym przypadkom, to okaże się wkrótce, że działanie gorączki i zwyczajne objawy w przebiegu stanu chorobowego jednostronnie przypisuje się wyłącznie środkowi leczniczemu. Powinno wyeliminować paraliż i skurcze, inni lekarze o równej cierpliwości oraz większej przenikliwości nigdy nie widzieli tak niezwykłych ozdrowień jak u Collina”.

35 *Annalen der Botanik*, red. P. Usteri, Zürich 1794, s. 109, 116.

36 Według XIX-wiecznego podręcznika botaniki Collin, podobnie jak van Swieten, od lat sześćdziesiątych XVIII w. zalecał pacjentom cierpiącym na zapalenie płuc i krwotoki stosowanie krzyżownicy gorzkiej. Roślina ta wspomaga oczyszczenie żółci i soku żołądkowego, stymuluje trawienie, pobudza perystaltykę przewodu pokarmowego, przyspiesza przemianę materii oraz reguluje rytm wypróżnień. U niektórych osób może nawet działać przeczyszczająco. Roślina bardzo dobrze działa także na wzdęcia. Ponadto hamuje rozwój bakterii i grzybów, ułatwia oczyszczanie płuc i drzewa oskrzelowego z zalegającego śluzu oraz jest pomocna przy zapaleniu zatok. Por. H. Różański, *Polygala vulgaris Linne – krzyżownica zwyczajna jako antirheumaticum, antiinflammatory et antipyreticum*, rozanski.li/2338/polygala-vulgaris-linne-krzyzownica-zwyczajna-jako-antirheumaticum-antiinflammatory-et-antipyreticum/ [dostęp 19.03.2022]. O Collinie wspomina także *Encyklopedia Britannica*. Por. *Encyclopædia Britannica: Or a Dictionary of Arts, Sciences*, t. 9, cz. 2, red. C. MacFarquhar, G. Gleig, Edinburgh 1797, s.v. Lactuca: „Dr Collin z Wiednia zaświadcza, że z 24 pacjentów z obrzękiem wszyscy, poza jednym, zostali wyleczeni przez ten lek”; por. T.F.L. Nees von Esenbeck, C.H. Ebermaier, *Handbuch der medicinisch-pharmaceutischen Botanik nach den natürlichen Familien des Gewächsreiches*, cz 3, Düsseldorf 1832, s. 428.

Książki uniwersyteckie potwierdzają, że Jaśkiewicz zdał obydwie egzaminy doktorskie na ocenę dobrą (*bene*)³⁷ 2 sierpnia 1774 r. (Ryc. 7), co pozwoliło mu przystąpić do publicznej rozprawy 9 września 1775 r.³⁸ Na uwagę zasługuje fakt, że według metryki uniwersyteckiej w tym roku był jedynym kandydatem, który przystąpił do egzaminów doktorskich z medycyny, ponieważ kolejne odbyły się prawie półtora roku później.

Licząca ponad 254 strony dysertacja została wydrukowana w 1775 r. w wiedeńskiej drukarni Thomasa Traettnera, nadwornego drukarza dynastii habsbursko-łotaryńskiej. Pomimo że Jaśkiewiczowi nie udało się znaleźć zatrudnienia na Uniwersytecie Wiedeńskim, spotkała się ona z przychylnym przyjęciem ze strony dworu cesarskiego. Lekturę dzieła utrudnia brak spisu treści i numeracji rozdziałów. Autor nie zamieścił też żadnego podsumowania, które byłoby formalnym zakończeniem pracy (strukturę rozprawy przedstawia Aneks 1)³⁹.

Panegiryk Jaśkiewicza na cześć cesarzowej Marii Teresy zaczyna się wraz z tytułem pracy i kończy 8 stron dalej. Swoim zwyczajem, a przedstawiał się tak również w listach do przyjaciół, tytułuje siebie „najwierniejszym sługą” (*Fidelissimus Subditus*)⁴⁰. Dopiero po panegiryku napisał 6-stronicową przedmowę (*Praefatio*), w której wskazuje na ogrom zasług Linneusza dla farmacji. Wśród autorytetów, na które się w tym miejscu powołał, nie zabrakło nazwiska wiedeńskiego profesora Antona de Haëna oraz Antona von Störcka. Po przedmowie następuje właściwa prezentacja tezy rozprawy⁴¹.

Zaprezentowane przez Jaśkiewicza tezy nie stanowiły jego własnego wkładu w rozwój medycyny, co nie oznacza, że praca nie powinna budzić zainteresowania historyków. Przede

<i>Nomina Examinatorum</i>	Tempus Examinis		Calculus ¹		Pocus et Munus ²
	Ann.	Mese.	Examine	Defensione et Ephor. Nuptor.	
<i>J. Janaki Casparius</i>	1765	2. Aug.	Bene. Bona.	Bene. Bona.	In Aula (op. degeni in Botanica).
<i>Fridericus Josephus</i>	1768	3. Aug.	Ualde bene. Bona.	Bene. Bona.	Vienna.
<i>Augustinus Franciscus</i> <i>von</i>	1770	2. Aug.	Cum laude. Bona.	Bene. Bona.	
<i>Ordine Examinatorum</i>			<i>Examine Theoretico</i>	<i>Examine Practico.</i>	
<i>Andreas Johannes</i>	1774	3. Aug.	Bene.	Bene.	Vienna.
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1770	9. Sept.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1773	8. Sept.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1774	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1775	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1776	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1777	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1778	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1779	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1780	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1781	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1782	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1783	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1784	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	
<i>Abelchus von Andlauer</i>	1785	2. Aug.	Bene.	Ualde bene.	

Ryc. 7. Fragment książki uniwersyteckiej z wpisem dotyczącym egzaminu Jana Jaśkiewicza w 1774 r. (źródło: Archiv Universität Wien, Acta Incl. Facult. Med. ab 1764–1765, MED 9.5, s. 73)

37 AUW, Acta Incl. Facult. Med. ab 1764–1765, MED 1.12, Akten der Medizinischen Fakultät XII, s. 29. Drugi egzamin Jaśkiewicz zdawał 4 sierpnia 1774 r., por. M. Hanecki, *Lekarze polscy. Cz. I (A–E)* s. 440.

38 Ibidem.

39 Por. także: J. Paczowski, *Wstęp do fitogenji*, Poznań 1929, s. 254–272; A. Paszewski, *Poglądy Karola Linneusza na jednostki systematyczne*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1978, t. 23, nr 3–4, s. 745–752; M.J. Zaleska, *Obraz świata roślinnego młodemu wiekowi ofiarowany*, Warszawa 1875, s. 355–392.

40 Stanisław Łempicki podał krzywdzącą dla Jaśkiewicza opinię: „Bardzo niesmaczna jest dedykacja Jana Jaśkiewicza, rodzem ze Lwowa, Ormianina, poświęcona Marii Teresie. Nazywa siebie szczęśliwym poddanym po odzyskaniu Królestwa Galicji i Lodomerii. Nie może tłumaczyć Jaśkiewicza projektowana nominacja jego oraz [Jakuba – A.J.W., M.S.] Kostrzewskiego na profesorów do Lwowa, która w dodatku nie doszła do skutku”, por. *Epoka wielkiej reformy. Studia i materiały do dziejów oświaty w Polsce XVIII wieku*, red. S. Łempicki, Lwów, Warszawa 1923, s. 79–80. Natomiast Januariusz Kołodziejczyk tak ocenił panegiryk: „Niecoby krytycznie może do Jaśkiewicza już usposabia w jego dziele szumna dedykacja, poświęcona cesarzowej Marii Teresie; trudno jednak wydać o tem sąd, skoro nie znamy motywów tej dedykacji”, por. J. Kołodziejczyk, *Nauki przyrodnicze*, s. 58.

41 Objętość rękopisu była z pewnością większa niż gotowego druku.

wszystkim pozwala ona poznać poglądy XVIII-wiecznej wiedeńskiej szkoły lekarskiej⁴². Znaczenie rozprawy na gruncie ówczesnej nauki polskiej nabiera innego wymiaru. Lwowianin z pochodzenia i wychowania wykorzystywał wiedzę farmaceutyczną nieznaną dotąd na terytorium Rzeczypospolitej Obojga Narodów, dotyczącą między innymi medycznego zastosowania roślin, w tym naparstnicy⁴³. Tezy rozprawy przedstawiają się następująco:

1. Leki od trucizn różnią się tylko miarą⁴⁴, dlatego
2. trzeba, aby ostrożnie te same trucizny stawaly się znakomitymi lekarstwami.
3. Dlatego nie można powiedzieć, że rośliny trujące są zupełnie trujące, lecz tylko względnie⁴⁵.
4. Sama analiza chemiczna, nie może rozstrzygnąć nic pewnego o mocy roślin.
5. Podobnie jak z roślin ujawniają się najpierw zapach i smak.
6. Dużo wnoszą w tym celu także barwa, miejsce narodzin, czas zbioru roślin, pory roku, stały nadzór.
7. Gdyby była znana liczba mieszkańców roślin, która dzięki eksperymentom nieustannie się powiększa, prawdopodobnie nieprzypadkowy będzie także nie tylko sam wygląd zewnętrzny, lecz także to co dotyczy właściwości⁴⁶, hybryda⁴⁷ posiada udział w obydwu częściach⁴⁸, dlatego
8. Rośliny trujące oddawałyby [cechy – A.J.W., M.S.] mniej trującym i na odwrót.
9. Wygląda na to, że celem natury jest, aby wycieki, wypływy również roślin trujących, aby różnymi zawieszonymi w atmosferze mieszaninami, wywoływały wabiącą zwierzęta pożyteczną⁴⁹ woń.

42 A. Krasuski, *Zarys farmakohistoryczny naparstnicy*, „Medycyna. Organ Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” 1935, r. 9, nr 5, s. 157–162. Glikozydy (pochodne cukrów) zawarte w liściach naparstnicy powodują znaczne przyspieszenie pracy układu krwionośnego i przyczyniają się do zwiększenia siły skurczów mięśnia sercowego, a zmniejszają zaś ich częstotliwość. W efekcie dochodzi do zwolnienia pulsu, a serce wykonuje przez to mniej wyczerpującą pracę. Naparstnicę można znaleźć w wieku lekarstwach wykorzystywanych w terapii ogólnej niewydolności krążeniowej czy w przypadku migotania przedsionków. Por. J. Goniewicz, *Naparstnica – na jakie dolegliwości pomaga? Czy istnieją przeciwwskazania do stosowania naparstnicy?*, zywnie.medonet.pl/produkty-spozywcze/ziola/naparstnica-wlasciwosci-lecznicze-przeciwwskazania-zastosowanie/ee462c [dostęp 12.03.2022]. Warto odnotować, że pierwsza praca opisująca naparstnicę jako środek leczniczy powstała w Szkocji. Por. W. Withering, *An Account of the Foxglove, and Some of Its Medical Uses: with Practical Remarks on Dropsy, and Other Diseases*, London 1785 oraz S. Sterkowicz, *Pamięci Williama Witheringa (1741–1799) w dwusetną rocznicę pracy: „An account of the Foxglove, and some of its medical uses”*, „Wiadomości Lekarskie” 1985, t. 38, nr 23, s. 1682–1686.

43 J. Jaśkiewicz, *Dissertatio Inauguralis*, s. 188, gdzie zamieszczono szczegółowy opis naparstnicy: „NAPARSTNICA purpurowa, z ostrymi liśćmi o kształcie jajowatym, kielichowym; wychylonymi koronami. Oed. Dan. [G.Ch. Oeder, *Flora Danica*, Kopenhaga 1766, tab. LXXIV – A.J.W., M.S.] 7.24. Wybrzuszenie korony do wewnątrz, pokryte plamkami w kształcie oczek. Liście pomarszczone. Kwiaty i łodygi są przyjmowane we wszystkich aptekach; do stosowania na rany i do wywoływania nudności. DALE [S. Dale, *Pharmacologia seu Manuductio ad Materiam Medicam*, London 1693 – A.J.W., M.S.]. Odnotowuje się silnie wymiotne działanie rośliny; jej zastosowanie wywołuje również biegunkę; dlatego BOERHAAVE [H. Boerhaave, *Opera omnia medica*, Venetiis 1766 – A.J.W., M.S.] zaliczył ją do roślin trujących. Cl. GMELIN [J.F. Gmelin, *Irritabilitatem vegetabilium* [...], Tübingen 1768 – A.J.W., M.S.] z tej rośliny przygotowuje wywar. Ważne jest, aby korzystne „wewnętrzne” [ad usum internum, tj. do użytku wewnętrznego (medyka, uczonego) – A.J.W., M.S.] zastosowanie wywaru przygotowanego z tej rośliny na wole i inne guzy było poddawane nowym eksperymentom: zaleca jednak, aby stosować go ostrożnie, ponieważ nawet przy przyjęciu siedmiu łyżeczek wywołuje dość silne wymioty. Inni chwaliли zewnętrzne zastosowanie rośliny: w każdym razie na kaszel lub jako maść ugotowaną z innymi, stosowaną na podobne guzy gruczlicze [scrophulosis – skrofuloza, gruczlica węzłów chłonnych – A.J.W., M.S.].

44 Dosłownie stopniem, tu w sensie: dawką, por. ibidem, s. XXI–XXIV.

45 W zależności od dawki.

46 *Virtus* – przymiot.

47 Roślina powstała w wyniku krzyżowania.

48 Wygląd i własności.

49 Również: leczniczą (*salutaris*).

10. Nie ostatnia to będzie mogła być przyczyna dobroczynnego dla zdrowia wiejskiego powietrza.
11. Przez eksperymenty ujawniają się rośliny naprawdę trujące, które z pewną ostrożnością nie tylko bezpieczne mogą być zastosowane do spożycia, lecz także naprawdę odżywiają organizm.
12. Gotowanie, że przemilczę tylko przyprawy, wyraźnie osłabia⁵⁰ szkodliwe właściwości niektórych roślin.
13. Wydaje się, że można uznać, iż rośliny w tym samym pożywieniu, niosą tak różne soki w swoich naczyniach, że jedne będą trujące, inne bezpieczne, ale nie chodzi o różnicę średnicy lub kształtu aż wierzchołków najdalszych kapilarów⁵¹, lecz o różnicę przyciągania⁵², która występuje w naczynkach i wśród krążących [w nich – A.J.W., M.S.] płynów.
14. Kapilarami do pewnego poziomu wysokości płynu [rośliny – A.J.W., M.S.] unoszą pożywienie na błonę⁵³ także do dobrze położonych większych drzew, nie można zatem uchronić się od [opisania – A.J.W., M.S.] naocznie zademonstrowanych mechanizmów⁵⁴.

Przekonania swoich mistrzów, wiedeńskich farmaceutów, mówiąc ściślej – wykładowców chemii i botaniki na Uniwersytecie Wiedeńskim, Jaśkiewicz zaprezentował za pomocą też odnoszących się przede wszystkim do toksykologii, ułożonych częściowo w hierarchicznej strukturze. Spośród nich pierwsze trzy omawiały znaczenie dawki leku na zdrowotne skutki jego zastosowania. Mniej konkretnie do tej dziedziny po raz kolejny Jaśkiewicz odniósł się w tezie jedenastej, która zdradza jego empiryczne skłonności oraz żywe zainteresowanie przeprowadzaniem badań eksperymentalnych. Sugerował także, dość lapidarnie, dietetyczne obok farmaceutycznego wykorzystanie nowo poznanych roślin⁵⁵. Następną w kolejności teza dwunasta wskazuje na najprostszą metodę tych eksperymentów, czyli poddanie roślin obróbce termicznej poprzez gotowanie. Stwierdzenie to mogło wiązać się także z trendami żywieniowymi epoki Oświecenia. Pogardzane w dobie baroku

50 Unieszkodliwia.

51 Naczynia kapilarne (część tkanek przewodzących).

52 Również: skłonności.

53 *Valvula* – także: zastawka.

54 „1. Medicamenta a venensis gradu tantum differunt, hinc 2. Debitis cum cautelis, venena ipsa egregia evadunt medicamenta. 3. Quare plantae venenatae absolute venenate dici nequeunt, sed tantum respective. 4. Sola analysis chemica, nil certi de viribus plantarum decernere potest. 5. Qualiter plantarum manifestantur inprimis odore, & sapore. 6. Coloris, loci Natalis, temporis plantas colligendi, tempestatum anni assidua consideratio, multum ad hanc rem quoque conferunt. 7. Cum numerum hybridarum plantarum augeri continuo per experientia compertum sit, probabile forte etiam erit, hybridas plantas non habitum solum externum, sed quod virtutes etiam adtinet, ex utraque parte participare, hinc 8. Plantas venenatas minus venenatas reddi, & e contra. 9. Effluvia, exhalationes venenatarum etiam plantarum, naturae intentum esse videntur, ut diversis in atmosphaera suspensis mixtae, salutarem animalibus auram captandam efficiant, hinc. 10. Non postrema haec salubritatis aeris rustici causa esse poterit. 11. Dantur plantae per experimenta vere venenatae, quae certis cum cautelis non modo secure in usum alimentarem trahi possunt, sed etiam vere nutriunt. 12. Coctio sola, ut condimenta taceam, infigniter nonnullarum plantarum vim noxiam infringit. 13. Plantas in eodem nutritas solo, tam diversos in suis vasis vehere succos, ut venenata una, altera innoxia sit; neque in diversitatem diametri, neque in diversam conformationem ultimorum vasorum capillarum osculorum, sed in differentiam attractionis, quae vascula haec inter, & liquores circulantes interest, refundi posse videtur. 14. Cum vasa capillaria ad certam tantum altitudinem liquida attollant, ad probe explicandam maiorum etiam arborum nutritionem, ad valvularium licet necdum ad oculum demonstratarum mechanismum commode refugitur”.

55 Ibidem, s. XXIII.

ziemniaki, „jabłka ziemne”, budziły obawy spowodowane możliwością zatrucia surową bulwą ziemniaczaną. Natomiast w XVIII w. podjęto w Europie jego uprawę na masową skalę i równocześnie zaczęto upowszechniać wiedzę o bezpiecznym przygotowaniu tego warzywa do spożycia⁵⁶.

Równie doniosłą rolę, jak tezy toksykologiczne w koncepcji szkoły wiedeńskiej, pełniły („holistyczne”) twierdzenia chemiczne. W tezie czwartej Jaśkiewicz uznaje analizę chemiczną jedynie za jedną z wielu metod badawczych, jednoznacznie odrzucając stanowisko redukujące wszystkie zjawiska biologiczne do działania reakcji chemicznych. Właściwości chemiczne roślin (choć sam Jaśkiewicz nie posługiwał się tym pojęciem) omawia teza piąta. Lwowianin wyróżnił wśród nich smak i zapach jako te, które są dostępne w trakcie bezpośredniej obserwacji, natomiast do właściwości fizycznych odnosiła się teza szósta, w której za najistotniejszą uznał barwę rośliny, jednocześnie zwracając uwagę na zagadnienia botaniczne związane z vegetacją roślin, ich prawidłowym sadzeniem i pielęgnacją⁵⁷. Do toksykologii nawiązywała teza dziewiąta, w której Jaśkiewicz opisuje obronny mechanizm niektórych roślin, polegający na wydzielaniu substancji trujących, który jego zdaniem był czynnikiem ubocznym ważniejszego procesu, polegającego na produkcji płynów o zapachu atrakcyjnym dla owadów. Eufemistyczne wyrażenie „cel natury” oznaczało przetrwanie gatunku⁵⁸.

Ostatnie dwie tezy rozprawy poruszają tematykę morfologii i anatomii roślin. Zewnętrzne cechy budowy, takie jak kształt i rozmiar, nie decydowały ostatecznie w kwestii toksycznych właściwości, ponieważ w tych samych sokach roślin mogły znajdować się substancje toksyczne i neutralne, w zależności od innych (wewnętrznych) cech anatomicznych, warunkujące możliwości przystosowawcze rośliny⁵⁹. Ta myśl jest rozwinięta w ostatniej tezie, opisującej transport substancji odżywczych roślin przez kapilary, przy okazji wspominając o hipotetycznej granicy lub „poziomie” gromadzenia płynów. Należy zaznaczyć, że rozważania Jaśkiewicza, skupione na toksykologii, odbiegały od zagadnień takich, jak genetyka roślin, które znalazły ujście w tezach siódmej i ósmej.

W latach siedemdziesiątych XVIII w. działalność naukową rozpoczął francuski botanik Jean Baptiste Lamarck, zainteresowany stworzeniem teorii zmienności organizmu. Główne założenie „lamarkizmu” sformułował w 1809 r., przekonując między innymi o istnie-

56 J. Kitowicz, *Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III*, t. 1, Petersburg, Mohylew 1855, s. 73–74, „Zjawyły się najprzód za Augusta III w ekonomicach królewskich, które samymi Niemcami Sasami ekonomistami osadzone były, a ci dla swojej wygody ten owoc z Saksonii z sobą przynieśli i w Polsce rozmnożyli. Długo Polacy brzydzili się kartoflami, mieli je za szkodliwe zdrowiu, a nawet niektórzy księża wmałwiali w lud prosty takową opinią, nie żeby jej sami dawali wiarę, ale żeby ludzie przywyknąwszy niemieckim smakiem do kartofli, mąki z nich jak tamci nie robili i za pszeną nie przedawali, przez co by potrzebującym mąki przez się pszennej do ofiary ołtarzowej, mąką kartoflową, choćby i z pszeną zmieszaną zawód świętokradzki czynili. Powoli rolnicy w ekonomicach królewskich zaczęli od Niemców nabywać kartofli, od których znowu pograniczni. Nareszcie gdy kartofle były znajome po Żuławach Gdańskich, po Holendrach wielkopolskich i litewskich; gdy do Wielkiej-polski przyszło kilkaset rodzin szwabów, którymi panowie niektórzy, a mianowicie miasto Poznań, wie swoje całe, wypędziwszy dawnych chłopów polskich, poosadzali; ci przychodniowie przyuczeni w swoich krajach żyć niemal samymi kartoflami, najbardziej do nich polskim chłopom, a od tych szlachcie apetyt naprawili; tak, że na końcu panowania Augusta III. kartofle znajome były wszędzie w Polsce, w Litwie i na Rusi”. Powszechną uprawę kartofla w Polsce propagował Jan Krzysztof Kluk, ksiądz, pedagog i botanik. Por. G. Brzęk, *Krzysztof Kluk jako szermierz postępowych idei społecznych polskiego Oświecenia*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne” 1955, t. 10, s. 57, 63.

57 J. Jaśkiewicz, *Dissertatio Inauguralis*, s. XXI–XXII.

58 Ibidem, s. XXII.

59 Ibidem, s. XXIII–XXIV.

niu dziedziczenia cech nabytych. Potępiał pojęcie gatunku, które uważał za sztuczne⁶⁰. Należy zatem przypomnieć, że w czasach Jaśkiewicza genetyka nie istniała jako odrębna dziedzina badawcza.

Teza siódma ponownie ujawnia zainteresowanie autora badaniami eksperymentalnymi. Twierdził, że hybryda dziedziczy zarówno wygląd, jak i właściwości genetyczne form rodzicielskich⁶¹. Z tego ogólnego stwierdzenia wyciągnął bardzo praktyczny wniosek, mówiący, że w drodze eksperymentów krzyżowania ze sobą roślin, można tworzyć takie modyfikacje, które będą posiadać cechy pożądane przez medyków.

Najmniej wspólnego z toksykologią miała mało szczegółowa, niemal niedbale sformułowana teza dziesiąta, dotycząca wpływu roślin na jakość powietrza i jego zdrowotne właściwości⁶².

Erudycyjny charakter tej rozprawy nie ulega wątpliwości. Zdradza zainteresowanie Jaśkiewicza toksykologią i badaniami empirycznymi. Godny uwagi pozostaje krytyczny, aczkolwiek nie negatywny, stosunek do wyników analiz chemicznych. Dzieło zostało wydane w wielu egzemplarzach przez prestiżową drukarnię. Czytano je nie tylko na Uniwersytecie Wiedeńskim⁶³. Obrona oraz publikacja dzieła wprowadziła Jaśkiewicza do grona uczonych. W całej pracy widoczna jest fascynacja systematyką Linneusza i przyświecająca młodemu medykowi idea pełnego wykorzystania zdobyczy botaniki dla praktyki lekarskiej. Nawet pobieżny przegląd cytowanych autorów wskazuje na kilka wyróżniających się postaci, które miały wpływ na umysłowość lwowianina. Wśród nich znalazło się dwóch profesorów wiedeńskich – Heinrich Johann Nepomuk Crantz oraz Nikolaus Joseph Jacquin⁶⁴, botanik Jacob Reinbold Spielmann⁶⁵, który wykładał medycynę na Uniwersytecie w Strasburgu, uczeń sławnego Hermanna Boerhaavego, botanik i fizjolog Albrecht von Haller⁶⁶ oraz botanik Johann Friedrich Gmelin⁶⁷, związany z bardzo prestiżowym wówczas Uniwersytetem w Getyndze.

Historyk medycyny Aleksander Krasuski podkreślał upowszechnienie przez Jaśkiewicza zastosowania medycznego naparstnicy na terenie Rzeczypospolitej Obojga Narodów⁶⁸.

60 A. Bednarczyk, *Jean Baptiste de Lamarck. Spór wokół mechanizacji ewolucji: w dwusetną rocznicę ogłoszenia dzieła Philosophie Zoologie (1809)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2009, t. 54, z. 3–4, s. 31–98.

61 Fascynację zjawiskiem hybrydyzacji Jaśkiewicz mógł przejąć od Linneusza, który wcześniej głosił podobne tezy (nowe gatunki powstają w czasie) i opisując, że „nowa dziedzina pracy otwiera się dla botaników. Niechaj usiłują otrzymać nowe gatunki przeprowadzając krzyżowe zapylenia [...] skłaniam się do tego aby resztę mego życia poświęcić tym eksperymentom, które są nie tylko bardzo interesujące ale również mają ogromne znaczenie praktyczne” – cyt. z rozprawy *Disquisitio de sexu plantarum* z 1759 r. za: A. Paszewski, *Poglądy Karola Linneusza*, s. 751.

62 J. Jaśkiewicz, *Dissertatio Inauguralis...*, s. XXII.

63 Pracę Jaśkiewicza można odnaleźć w kilkunastu katalogach bibliotek cyfrowych, m.in. Gdańskiego Uniwersytetu Medycznego, Heinrich-Heine-Universität w Düsseldorfie, Österreichische Nationalbibliothek w Wiedniu oraz Sächsische Landesbibliothek – Staats- und Universitätsbibliothek w Dreźnie.

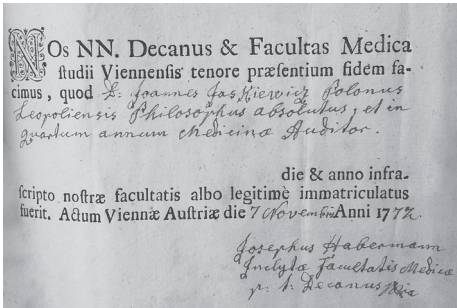
64 R. Tarkowski, P. Daszkiewicz, J. Pezda, *Starania Jana Jaśkiewicza*, s. 318.

65 Jacob Reinbold Spielmann był także zainteresowany mineralogią, por. P. Daszkiewicz, R. Tarkowski, *Pierwsza osiemnastowieczna*, s. 372–373.

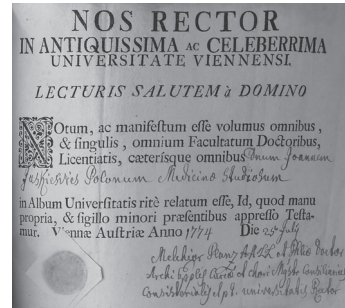
66 A. Bednarczyk, *Filozofia biologii europejskiego Oświecenia: Albrecht von Haller i jego współcześni*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Warszawa 1984, idem, *Spory wokół ogólnych poglądów teoretycznych Albrechta von Hallera (8 X 1708–12 XII 1777): w dwusetną rocznicę śmierci*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1978, t. 23, z. 3–4, s. 603–635.

67 C. Hilmes, M. Kubisiak, *Niemieckojęzyczna literatura podróżnicza osiemnastego wieku na podstawie zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Acta Universitatis Lodziensis, Folia Librorum” 2007, t. 14, s. 18; *Fizyka Jana Polikarpa Erxlebena w Akademii Getyngskiej*, Kraków 1788, s. 4, 246, 248. Por. także: I.Z. Siemion, *O Kortumie starszym*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1999, r. 8, z. 1, s. 192.

68 A. Krasuski, *Zarys farmakohistoryczny naparstnicy*, s. 159.

Ryc. 8. Zaświadczenie o studiach Jaśkiewicza: „My dziekan i Wydział Medyczny w Wiedniu niniejszym potwierdzamy, że P. Jan Jaśkiewicz Polak Lwowiainin ukończył kurs filozofii, i jest słuchaczem czwartego roku medycyny. Dnia i roku niżej wymienionego został zgodnie z zasadami zarejestrowany w metryce naszego wydziału. Dan w Wiedniu, w Austrii dnia 7 listopada 1772 r. Josef Habermann Dziekan dostojnego Wydziału Medycznego ręką własną” (źródło: Biblioteka Książąt Czartoryskich, rkps 3434 IV, Akta, listy i kwity 1574–1803 [Zbiór aktów i zapisek sądów grodzkich i ziemskich woj. krakowskiego i sandomierskiego], s. 355)

Ryc. 9. Zaświadczenie o studiach Jaśkiewicza: „My Rektor najstarożytniejszego i najświetniejszego Uniwersytetu Wiedeńskiego, Zbawienie od Pana tym, którzy to czytają. Chcemy, aby było oznajmione wszystkim i każdemu z osobna, wszystkim doktorom wydziału, bakałarzom i wszystkim pozostałym, że Pan Jan Jaśkiewicz Polak student medycyny zwyczajowo został wciągnięty do metryki uniwersyteckiej, niniejszym poświadczamy to, ręką własną i odciśnięciem małej pieczęci. W Wiedniu, w Austrii Roku 1774. Dnia 25 lipca. Melchior Planz doktor sztuk wyzwozonych i filozofii, konsyliarz kurii arcybiskupiej i miejskiego magistratu, Rektor najznamienitszego Uniwersytetu” (źródło: Biblioteka Książąt Czartoryskich, rkps 3434 IV, Akta, listy i kwity 1574–1803 [Zbiór aktów i zapisek sądów grodzkich i ziemskich woj. krakowskiego i sandomierskiego], s. 357)

Nie wiadomo dokładnie, jak wiele innych leków trafiło na krajowy rynek wraz z nim, niemniej jednak znaczenie popularyzacji wiedzy szkoły wiedeńskiej przyniosło Janowi Jaśkiewiczowi ogromny prestiż wśród polskich lekarzy również w okresie jego samodzielnej praktyki lekarskiej. Zestawienie leków wymienionych przez Jaśkiewicza w opracowaniu przedstawia Aneks 2.

Jaśkiewicz jeszcze przed ukończeniem studiów zabiegał o uzyskanie odpowiedniego stanowiska. W Bibliotece Książąt Czartoryskich zachowały się zaświadczenia o jego studiach (Ryc. 8 i 9), a także opinie profesorów wiedeńskich o treści⁶⁹:

Zaświadczam, że P. Jan Jaśkiewicz, Polak sumiennie uczęszczał na zajęcia na moim Wydziale. Wiedeń 22 lipca 1774. A. de Haen⁷⁰.

Zaświadczam, że Pan Jan Jaśkiewicz jak najsumienniej uczęszczał na zajęcia Dan 22 lipca [1]774. Mollin profesor anat[omii]⁷¹.

Zaświadczam, że Jan Jaśkiewicz jak najsumienniej uczęszczał na zajęcia. Crank⁷².

69 Biblioteka Książąt Czartoryskich [BKCz], rkps 3434 IV, Akta, listy i kwity 1574–1803 [Zbiór aktów i zapisek sądów grodzkich i ziemskich woj. krakowskiego i sandomierskiego], s. 359, 361, 363.

70 „Testor Dm Joannem Jaskiewicz Polonum mea Collegia diligenter frequentasse. Vienna 22. Julii 1774. A. de Haen”.

71 „Testor Dominum Joannem Jaskiewicz diligentissime frequentasse dat. 22 Julii [1]774. Mollin anat. professor”.

72 „Dominum Joannem Jaskiewicz diligentissime frequentasse testor. Crank”.

Po obronie doktorskiej w 1775 r. Jaśkiewicz bez powodzenia zabiegał o profesurę na Uniwersytecie Lwowskim⁷³. W ramach rekompensaty przez dwa lata otrzymywał pensję od rządu austriackiego, który przychylnie potraktował dedykację zawartą w jego dysertacji.

Starania Jaśkiewicza o objęcie katedry Szkoły Głównej Koronnej zaczęły się, gdy poznał w Wiedniu oficera wojsk koronnych Feliksa Oraczewskiego, który w liście z 20 lipca 1776 r. zachwalał królowi Stanisławowi Augustowi absolwenta wiedeńskiej uczelni jako znakomitego medyka pragnącego poznać zagraniczne ogrody botaniczne⁷⁴ i opracować podręcznik historii naturalnej, który mógłby służyć nauczycielom szkół narodowych⁷⁵. Doszło też najprawdopodobniej do kontaktu z Hugonem Kołłątajem, który wykorzystując zapał Jaśkiewicza do pracy naukowej, postanowił zachęcić go do pracy w Krakowie. Uzgodnienia zakończyły się pozytywnie i Komisja Edukacji Narodowej, uchwałą z 28 kwietnia 1780 r., przyznała Jaśkiewiczowi Katedrę Historii Naturalnej i Chemii w Szkole Głównej Koronnej. Jaśkiewicz ponadto początkowo poszerzał wiedzę przyrodniczą, odbywając podróże zagraniczne do Włoch, Niemiec i Francji⁷⁶.

Jaśkiewicz rozpoczął wykłady jako profesor chemii i historii naturalnej 1 października 1783 r.⁷⁷ Wiosną poprzedniego roku (9 czerwca 1782 r.) został prezesem nowo utworzonego Kolegium Fizycznego. Na inauguracyjnej sesji Szkoły Głównej wygłosił mowę zatytułowaną *Dyskurs o pożytku ze złączenia nauk lekarskich z przyrodniczymi*⁷⁸.

- 73 Ibidem, s. 365, „Z Gubernium Jej Cesarsko-Rzyskiej i Królewsko-Apostolskiej Wysokości, Królestwa Galicji i Lodomerii w sprawie: doktora medycyny Jana Jaśkiewicza należy niniejszym nadmienić. Po koniecznym założeniu Uniwersytetu we Lwowie tenże zostanie tutaj [kiedyś – A.J.W., M.S.] zatrudniony na stanowisku wykładowcy chemii i botaniki [dosłownie: zielařstwa – A.J.W., M.S.] [w celu zaspokojenia – A.J.W., M.S.] najwyższych miejscowych potrzeb [oświatowych powstałych] w związku z [oryg. „ciężką”] likwidacją funduszu ekscjuzuitów, ale nie będzie można jeszcze tego uwzględnić ze względu na urządzenie tu [dopiero] Wydziału Medycznego, zatem Jej najłaskawsza Cesarsko-Królewsko-Apostolska Wysokość postanowiła, że petent będzie brany pod uwagę przy obsadzie miejscowego fizykatu [urzędu lekarskiego – A.J.W., M.S.]. Które to najwyższe postanowienie niniejszym zostaje przypominane do jego [w oryginalne: dobrej – A.J.W., M.S.] wiadomości. Lwów 9go Lipca 1776. Hegelmesser [?]. Z radców Gubernium Świętego Cesarstwa oraz Królewskiej Wysokości Królestwa Galicji i Lodomerii Vinenz Ruprecht [?]” (tłumaczenie). Por. także: W. Szumowski, *Krakowska szkoła lekarska*, s. 24, Jaśkiewicz [...], przeznaczony pierwotnie przez rząd austriacki do wykładów chemii i botaniki we Lwowie (co nie doszło do skutku, we Lwowie nie utworzono takiej katedry, w zamian rząd austriacki obiecywał mu katedrę fizyki której też nie otrzymał); Jaśkiewicz szukał protekcji stąd tak gorliwa dedykacja dla Marii Teresy; przez 2 lata brał „małą pensję” od rządu austriackiego (po 400 guldarów rocznie).
 74 Ibidem. Jaśkiewicz poszukiwał także protekcji u bratanka króla, księcia Stanisława Poniatowskiego, któremu w 1777 r. prosił o protekcję, por. R. Tarkowski, J. Pezda, P. Daszkiewicz, *Memoriał Jana Jaśkiewicza*, s. 121–124; R. Tarkowski, P. Daszkiewicz., J. Pezda, *Starania Jana Jaśkiewicza*, s. 320–322.
 75 Ostatecznie w szkołach narodowych, podlegających Komisji Edukacji Narodowej, zamiast podręcznika historii naturalnej wykorzystano z dysertacji geologicznej wygłoszonej w 1787 r. przez Jaśkiewicza w obecności Stanisława Augusta, por. J. Kołodziejczyk, *Nauki przyrodnicze*, s. 8, 21, 25, 50–51.
 76 M. [?] Jaskevich [Jaśkiewicz], *Voyage minéralogique depuis Vienne jusqu'à Freiberg*, „La Physique, sur l'Histoire Naturelle et sur les Arts” 1782, suplement, s. 306–313; J. Jaskevich [Jaśkiewicz], *Resultate aus den Bemerkungen bey einer mineralogischen Reise von Wien nach Freyberg*, „Magazin für das neueste aus der Physik und Naturgeschichte herausgegeben” 1783, t. 2, cz. 1, s. 166–167. Por. P. Daszkiewicz, R. Tarkowski, *Przyjęcie Jana Jaśkiewicza*, s. 474–477; I.Z. Siemion, *Podróż mineralogiczna*, s. 123–137.
 77 Por. M. Chamcówna, *Epoka wielkiej reformy*, [w:] M. Chamcówna, K. Mrozowska, *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1765–1850*, t. 2, cz. 1, Kraków 1965, s. 43–44; B. Seyda, *Dzieje medycyny*, s. 470–473; W. Szumowski, *Krakowska szkoła lekarska*, s. 241–260, a także M.J. Turoś, *Medycyna w zamyśle Komisji Edukacji Narodowej*, [w:] *Dzieje medycyny w Polsce*, t. 1, s. 133–134; S. Zwolski, *Wyższe szkolnictwo medyczne. Kraków*, [w:] *Dzieje medycyny w Polsce*, t. 1, s. 157–159.
 78 Dotyczy Wydziału Szkoły Głównej Krakowskiej powstałego w 1782 r. z połączenia (wydziału) Kolegium Lekarskiego z Kolegium Fizycznym. Godny uwagi pozostaje fakt, że w księdze Obrad Kolegium kolejne lata numerowano: „rok [...] od złączenia Szkoły Matematycznej, Fizycznej i Lekarskiej w Collegium Fizycznym”. Por. Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego [AUJ], rkps 299, Obrady Kolegium Fizycznego Szkoły Królestwa Głównej,

Należy zaznaczyć, że działalność Jana Jaśkiewicza w krakowskiej Szkole Głównej Koronnej nie jest przedmiotem niniejszych dociekań. Losy i osiągnięcia zawodowe Jaśkiewicza prezentowano w wielu analizach i publikacjach opartych o informacje archiwalne oraz wydawnictwa⁷⁹.

W lutym 1783 r. Jan Jaśkiewicz objął stanowisko fizyka szpitalnego (dyrektora) Szpitala Akademickiego św. Barbary⁸⁰. Zrzekł się dodatkowego wynagrodzenia z tytułu zarządu nad szpitalem. Jego głównym zadaniem było uporządkowanie finansów kliniki uniwersyteckiej. Kadencja Jaśkiewicza jako prezesa Kolegium Fizycznego, upłynęła w 1786 r. Podczas sprawowania tej funkcji popadł w konflikt z profesorem fizyki, księdzem Andrzejem Trzczańskim⁸¹. Jaśkiewicz nie mógł już liczyć na interwencję Kołłątaja⁸². Z trudem udało mu się wybronić przed oskarżeniami o marnotrawienie środków uczelni, przeznaczonych na remont budynku Kolegium Fizycznego, ale znacznie poważniejsze zarzuty ciążyły na ogrodniku defraudującym fundusz Ogrodu Botanicznego⁸³. W 1787 r. Jaśkiewicz zrezygnował z katedry chemii i historii naturalnej i przyjął obowiązki lekarza domowego margrabstwa Wielopolskich w Pińczowie. Przebywający w Londynie Michał Jerzy Poniatowski we wrześniu 1787 r. w liście do Jana Śniadeckiego wyraził uznanie dla jego kompetencji medycznych, jednocześnie mając nadzieję, że ten zmieni swoją decyzję:

Równie z JW Panem cenilem talenta naszego Jaśkiewicza i żałuję, że się od Akademii na jakiś czas oddalił, nie tracić nadziei, że się do niej powróci, gdy może nie znajdzie tych awantazów i tej zupełnej spokojności, które sobie zakładał. Lecz i tego żałowałem i żałuję, że jego słabe zdrowie i zabawy wielkiej praktyki lekarskiej nie dozwoliły powiedzieć, że utalentowanemu mężowi tak wciąż pilnować

Akademii Krakowskiej 1782–1803. Rok Szkolny III od złączenia Szkoły Matematycznej, Fizycznej i Lekarskiej, ogarnionych w Collegium Fizycznym zaczynający się 1go października 1784 a kończyć się mający ostatniego września 1785, s. 5; por. także: T. Senkowski, *Dorobek naukowy Jana Jaśkiewicza*, s. 21.

79 Por. przyp. 1 oraz J. Ryś, *Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794. Akademia Krakowska. Szkoła Główna Koronna*, t. 3, cz. 1, Warszawa 2018, s. 175–177, 195–197.

80 Zdaniem Szumowskiego zatrudnienie Jaśkiewicza przyczyniło się do osłabienia wiodącej pozycji Badurskiego, którą zajmował dotąd w krakowskiej szkole lekarskiej. Por. [A. Trzciański], *Rozbiór Uwag Kolegium Fizycznego Szkoły Głównej Koronnej nad Patologią i Terapią przez Przyjaciela Prawdy. R. 1791*, [b.m.] 1791, s. 42.

81 Ibidem, gdzie krytykował rozprawy geologiczne Jaśkiewicza (s. 47–48) i próby z balonem (s. 57).

82 Por. szczególnie: L. Barg, *Teodor Tomasz Weichardt. Konsyliarz Jego Królewskiej Mości Stanisława Augusta. Akademii Rzymsko-Cesarskiej Towarzysz*, Wrocław 1999, s. 91–126, gdzie przedstawiono zatarg z Jaśkiewiczem w sprawie uzyskania przez Weichardta profesury na uczelni krakowskiej.

83 [A. Trzciański], *Rozbiór Uwag*, s. 86, „Ale na czemże proszę, było doświadczenia robić, kiedy nie było i nie jest dotąd wiele machin i narzędzi, na których się wykonać zwykły? wszedł, stronnicy jego widząc powstającą chmurę na obrachunki wydatków, poczęli przemawiać, że ogród botaniczny na złym jest położony gruncie, którego wysep i oblew wiele kosztować będzie; że ogród taki, jaki się widzieć daje, byłby powinien stanąć za procent z wyspanych nań summ, że na koniec ogrodnik [Kaizer – A.J.W., M.S.], choć mimo wiedzy akademii od bywszego dozorczy [Jaśkiewicza – A.J.W., M.S.] drogo ugodzony, musiał przynajmniej sto tysięcy wykraść; żądali przeto, aby oszusta jak najprędzej pozbyć i na karę przemytu, dać odprawę na wzgardę. Wyznaczony do sprawdzenia rachunków, których bym nigdy sam sprawdzić nie potrafił; miałem za powinność stanąć z przeciwnem zdaniem: że, gdy się zwierzchność zapyta o summ tyle, cała może być wina złana na ogrodnika, którego się przez moc chce pozbyć, choć jest jak *hircus emisarius* [koziół ofiarny – A.J.W., M.S.] grzechem obarczony, dla tajnej podobno zмовy, by znał, wszystko w nim, jak kamień w studni utonęło. Owszem jest, mówilem, potrzebny i sobie samemu i akademii, i dozorczy, któremu rychło zapowiedzieć należy: *reddere rationem vindicationis tuae* [podaj przyczynę twojej zemsty – A.J.W., M.S.], a zatem wnosilem dalej; ma być cierpiany, póki się widocznie nie wyświeci: w co się tak liczne obrócili krocie? Mimo to sprzeciwieństwo do akt podane i mocno popierane, za które ogłoszony zostałem *spirytus contradictionis*, odprawili ze czcią, na piśmie pod pieczęcią ogrodnika ci sami, którzy na niego zlewali winę, aby dozorcę z podejrzania jej na oko oczyścili”.

swoich obowiązków akademickich, ażeby wystawił jaką liczbę uczniów cokolwiek progresu okazujących⁸⁴.

Najbardziej zasłużonych profesorów krakowskiej Szkoły Lekarskiej król mianował swoimi lekarzami nadwornymi. Tytuł konsyliarza Jego Królewskiej Mości Stanisława Augusta nosili trzej medycy: Andrzej Badurski, Jan Jaśkiewicz i Rafał Czerwiakowski, co świadczy o ogromnym zaufaniu, jakim cieszyli się nie tylko w środowisku lekarskim⁸⁵.

Jaśkiewicz całe życie prowadził praktykę lekarską, którą wykonywał niezależnie od pełnienia innych obowiązków⁸⁶. Jako medyk zyskał duże uznanie i popularność. Zmarł w Krakowie 14 listopada 1809 r. w wieku 60 lat. Żegnano go szczerze następującymi słowami:

Utraciło tutejsze miasto i prowincya wysoce uczonego i nader użytecznego Obywatela Jana Jaśkiewicza, Filozofii i Medycyny Doktora, bywszego korespondenta akademii umiejętności Paryzkiej, tudzież w szkole głównej Krakowskiej, chemii i historii naturalnej Professora i kolegium fizycznego prezesa [...] W pośród prac nauczycielskich kontynuował on iako biegły Medyk swe praktyki z tak szczęśliwym skutkiem, iż Medycy Krakowscy szanowali go iak swego Patryarchę, a chorzy w iego radach nieograniczone mieli zaufanie [...] Tu przeszło lat dwadzieścia i dwa miał tysiąc zdarzeń, w których nie tylko klasie Panow pomoc i usługi czynił, ale i liczne ubóstwo bez żadnego interesu radą lekarską względem ich zdrowia, często nawet hojnym datkiem na leki, wspaniale wspierał [...] w żadnej godzinie dzienney lub nocney, póki mu krzepkość sił dozwalała, ratunku potrzebującym chorym swej wizyty bliższym, ani swej korespondencyi listowey dalszym nigdy nie odmówił. Wie cały Krakow, iż nie było w tym mieście walney konsulty Doktorow, w krytycznym stanie osob interessujących, do którejby on, iako szanowany Arbiter nie był zaproszony⁸⁷.

84 BJ, rkps 3120, Michał Jerzy Poniatowski do Jana Śniadeckiego, Warszawa 15 września 1787 r., k. 3v. Por. także: W. Szumowski, *Krakowska szkoła lekarska*, s. 73. Nie jest to stwierdzenie zupełnie zgodne z prawdą. Do studiowania medycyny Jędrzej Śniadecki dał się przekonać za namowami Jaśkiewicza i margrabiny Wielopolskiej. Wspomina o tym: I.Z. Siemion, *Życiorysu Jana Jaśkiewicza*, s. 36, oraz B. Górnicki, *Jędrzej Śniadecki jako pediatra*, Kraków 1950, s. 172.

85 W. Szumowski, *Krakowska szkoła lekarska*, s. 267.

86 J. Jaśkiewicz dołączył do grona „medyków-geologów”. Por. D.C. Angetter, B. Hubmann, J. Seidl, *Physicians and Their Contribution to the Early History of Earth Sciences in Austria*, [w:] *History of Geology and Medicine*, red. C.J. Duffin, R.T.J. Moody, C. Gardner-Thorpe, London 2013 (Special Publications, nr 375), s. 445–454.

87 „Gazeta Krakowska” 26.11.1809, nr 95, s. 1189–1190.

Aneks 1 – struktura rozprawy doktorskiej J. Jaśkiewicza, *Dissertatio Inauguralis [...]*, Vindobona 1775

Spis treści

Karta tytułowa

Osiem stron nieliczbowanych panegiryku ku czci Marii Teresy.

Praefatio (przedmowa, sześć stron nieliczbowanych).

Proemium (Wstęp, s. 1–18).

Rozdziały (nie są numerowane):

- [1.] *Diandria Monogynia* (kwiat dwupręcikowy jednostłupkowy, s. 19–22).
- [2.] *Diandria Trigynia* (kwiat dwupręcikowy trójstłupkowy, s. 22).
- [3.] *Triandria Monogynia* (kwiat trójpręcikowy jednostłupkowy, s. 22–27).
- [4.] *Triandria Digynia* (kwiat trójpręcikowy dwustłupkowy, s. 28–34).
- [5.] *Tetrandria Monogynia* (kwiat czteropręcikowy jednostłupkowy, s. 34).
- [6.] *Tetrandria Digynia* (kwiat czteropręcikowy dwustłupkowy, s. 34–35).
- [7.] *Pentandria Monogynia* (kwiat pięciopręcikowy jednostłupkowy, s. 35–79; na s. 50 Jaśkiewicz wymienia nazwiska wielu botaników).
- [8.] *Pentandria Dygynia* (kwiat pięciopręcikowy dwustłupkowy, s. 79–100; na s. 100 Jaśkiewicz powołuje się nawet na bizantyjskiego lekarza z VI w. Aleksandra z Tralles, zajmującego się leczeniem chorób wewnętrznych).
- [9.] *Pentandria Trigynia* (kwiat pięciopręcikowy trójstłupkowy, s. 100–106).
- [10.] *Hexandria Monogynia* (kwiat sześciopręcikowy jednostłupkowy, s. 106–119; na s. 107 wymieniony jest angielski botanik Robert Morison).
- [11.] *Hexandria Trigynia* (kwiat sześciopręcikowy trójstłupkowy, s. 119–122).
- [12.] *Hexandria Polygynia* (kwiat sześciopręcikowy, liczne słupki, s. 123).
- [13.] *Heptandria Monogynia* (kwiat siedmiopręcikowy jednostłupkowy, s. 123–124).
- [14.] *Octandria Monogynia* (kwiat ośmiopręcikowy jednostłupkowy, s. 124–128).
- [15.] *Octandria Trigynia* (kwiat ośmiopręcikowy trójstłupkowy, s. 128–129).
- [16.] *Octandria Tetragynia* (kwiat ośmiopręcikowy czterostłupkowy, s. 129).
- [17.] *Eneandria Monogynia* (kwiat dziewięciopręcikowy jednostłupkowy, s. 129–130).
- [18.] *Eneandria Trigynia* (kwiat dziewięciopręcikowy trójstłupkowy, s. 130–133).
- [19.] *Eneandria Hexandria* (kwiat dziewięciopręcikowy sześciostłupkowy, s. 133).
- [20.] *Decandria Monogynia* (kwiat dziesięciopręcikowy jednostłupkowy, s. 133–139).
- [21.] *Decandria Digynia* (kwiat dziesięciopręcikowy dwustłupkowy, s. 139).
- [21.] *Decandria Trigynia* (kwiat dziesięciopręcikowy trójstłupkowy, s. 140).
- [23.] *Decandria Pentagynia* (kwiat dziesięciopręcikowy pięciostłupkowy, s. 140–142).
- [24.] *Decandria Decagynia* (kwiat dziesięciopręcikowy dziesięciostłupkowy, s. 142).
- [25.] *Dodecandria Monogynia* (kwiat 11-19 pręcikowy jednostłupkowy, s. 142–144. Jaśkiewicz powołuje się tu na Engelberta Kaempfera, niemieckiego podróżnika i lekarza).
- [26.] *Dodecandria Digynia* (kwiat 11-19 pręcikowy dwustłupkowy, s. 144–145. Jaśkiewicz powołuje się tu na Galena, Johanna Jacoba Spielmanna i Karola Linneusza).
- [27.] *Dodecandria Trigynia* (kwiat 11-19 pręcikowy trójstłupkowy, s. 145–155. Jaśkiewicz powołuje się na botanika Johanna Friedricha Gmelina).
- [28.] *Icosandria Monogynia* (kwiat dolny posiadający 20 lub więcej pręcików, jednostłupkowy, s. 156–157).

- [29.] *Icosandria Pentagynia* (kwiat dolny posiadający 20 lub więcej pręcików, pięciostłupkowy, s. 157).
- [30.] *Polyandria Monogynia* (kwiat górny jednostłupkowy, s. 157–164).
- [31.] *Polyandria Digynia* (kwiat górny dwustłupkowy, s. 164).
- [32.] *Polyandria Trigynia* (kwiat górny trójstłupkowy, s. 165–168. Jaśkiewicz powołuje się na Johanna Friedricha Gmelina, Johanna Jacoba Spielmanna, Francisco Antonio Guerinę, Antona Störcka, Johanna Jacoba Wepfera, Samuela Abrahama Reinholda i Karola Linneusza).
- [33.] *Polyandria Pentagynia* (kwiat górny pięciostłupkowy, s. 168–169).
- [34.] *Polyandria Polygynia* (kwiat górny o licznych słupkach; s. 169–186. Wśród autorytetów wymienieni są, między innymi, profesorowie Henri Jean Nepomucen Crantz i Jacquin, Gmelin, Albrecht von Haller, Herman Boerhaave).
- [35.] *Dydynamia Gymnospermia* (nierównocząteropęcikowe nagonasienne, s. 186).
- [36.] *Dydynamia Angiospermia* (nierównocząteropęcikowe okrytonasienne, s. 186–189).
- [37.] *Tetradynamia Siliquosa* (czterosilne o sześciu pręcikach, s. 189–191).
- [38.] *Monadelphia Polyandria* (pręciki zrosnięte włóknami w jedną wiązkę, kwiaty górne, s. 191–192).
- [39.] *Diadelphia Hexandria* (kwiaty z pręcikami, połączone w dwie grupy, sześciopęcikowe, s. 192).
- [40.] *Diadelphia Octandria* (ośmiopęcikowe, s. 192–194. Jaśkiewicz powołuje się na profesora Henri Jeana Nepomucena Crantza, du Hamela i Johanna Jacoba Spielmanna).
- [41.] *Diadelphia Decandria* (dziesięciopęcikowe, s. 194–197).
- [42.] *Polyadelphia Polyandria* (kwiaty z pręcikami połączone w kilka grup, wielopęcikowe, s. 197–198).
- [43.] *Syngenesia Polygamia Aequalis* (kwiaty z 5 pręcikami, z pylnikami zjednoczonymi, na krawędziach połączenie równe, s. 198–202).
- [44.] *Syngenesia Polygamia Superflua* (połączenie zbytnie, s. 202–209. W rozdziale wymienienia następujących profesorów: Henri Jean Nepomucen Crantz, Robert Morison, Johann Jacob Spielmann i Karol Linneusz).
- [45.] *Syngenesia Polygamia Frustranea* (połączenie daremne, s. 209–211. Powołuje się na profesora Jacquina).
- [46.] *Monogamia* (rośliny z kwiatami pojedynczymi, s. 211–214, gdzie Jaśkiewicz powołuje się na Linneusza, Dale, Henri Jeana Nepomucena Crantza i Johanna Jacoba Spielmanna).
- [47.] *Gynandria Diandria* (dwupęcikowe, s. 214–215).
- [48.] *Gynandria Hexandria* (sześciopęcikowe, s. 215–216. Powołuje się tu na Hartmanna, Willisa, Henri Jeana Nepomucena Crantza, Pringle'a, Linneusza).
- [49.] *Gynandria Polyandria* (wielopęcikowe, s. 217–220. Powołuje się na Henri Jean Nepomucena Crantza, Stephelinusa, Hallera, Storcka, Kalma, doktora Coldena).
- [50.] *Monocea Tetrandria* (rośliny jednopienne czteropęcikowe, s. 220–221).
- [51.] *Monocea Polyandria* (wielopęcikowe, kwiaty górne, s. 221–222).
- [52.] *Monocea Monadelphia* (s. 222–228, por. rozdział 38. Powołuje się na Pierandree Matthiolo, Spielmanna, Dale, Henri Jeana Nepomucena Crantza, Linneusza, Johanna Bauhina, Jean Baptiste Labata, profesor Jacquina).

- [53.] *Monocea Syngenesia* (s. 228–231, por. rozdział 43. Powołuje się na Hoyera, Stalparta van der Wiel, Tulpiego, Platera, Hipokratesa, Galena, Jacquina, Zacutusa, Sydenhama).
- [54.] *Dioecia Triandria* (rośliny dwupienne – rozdzielnoptciowe, kwiaty obojnacze z trzema wolnymi i równymi pręcikami, s. 231–232).
- [55.] *Dioecia Tetrandria* (czteropręcikowe, s. 232–233).
- [56.] *Dioecia Pentandria* (pięciopręcikowe, s. 233–236).
- [57.] *Dioecia Hexandria* (sześciopręcikowe, s. 236).
- [58.] *Dioecia Eneandria* (dziewięciopręcikowe, s. 237).
- [59.] *Dioecia Decandria* (dziesięciopręcikowe, s. 237–238).
- [60.] *Dioecia Dodecandria* (od 12 do 19 pręcików, s. 238–239).
- [61.] *Dioecia Monadelphía* (pręciki zrosnięte włóknami w jedną wiązkę, s. 239–240).
- [62.] *Polygamia Monoecia* (poligamodioepienne, s. 240–243. Powołuje się na van der Becka, Johanna Jacoba Spielmana, Galena).
- [63.] *Miscellaneous* (s. 243–244. Jaśkiewicz powołuje się, między innymi, na Johanna Jacoba Spielmana).
- [64.] *Cryptogamia* (organizmy przypominające rośliny, ale nie posiadające kwiatów, s. 244–254. Powołuje się na Paulusa Aegineta, wan der Wiela, Johanna Theodora Schencka).

Index contentarum plantarum secundum denominationes Linnaenas (13-stronicowy nieliczbowany indeks).

Aneks 2 – Zestawienie leków wymienionych w: J. Jaśkiewicz, *Dissertatio Inauguralis [...]*, Vindobona 1775

* rośliny krajowe Austrii (*plantae staetulla notatae Austriae indigenae sunt*)

A

Abrus precarius – modligroszek różańcowy

**Achillea ptarmica* – krwawnik kichawiec

**Achillea millefolium* – krwawnik pospolity

**Aconitum lycoctonum* – tojad lisi

**Aconitum napellus* – tojad mocny

**Aconitum anthora* – tojad południowy

**Actaea spicata* – czerniec gronkowy

Actaea racemosa – pluskwica groniasta

**Adonis vernalis* – miłek wiosenny

**Aesculus hippocastanum* – kasztanowiec pospolity

**Aethusa cynapium* – blekot pospolity

Agollochium – skierka

**Agrimonia eupatoria* – rzepik pospolity

**Agrostemma githago* – kąkol polny

Agrostemma coronaria – firletka kwiecista

**Alisma plantago-aquatica* – żabieniec babka wodna

Allium sativum – czosnek pospolity
Aloe perfoliata – aloes
Amaryllis capensis – amarylis
Anacardium occidentale – nanercz zachodni
 **Anagallis arvensis* – kurzyśląd polny
Anagyris foetida – śmierdziec, palnik cuchnący, „śmierzące drzewo”
 **Androsace maxima* – naradka kielichowa
 **Anemone pulsatilla* – sasanka zwyczajna
 **Anemone pratensis* – sasanka łąkowa
 **Anemone sylvestris* – zawilec wielkokwiatowy
 **Anemone nemorosa* – zawilec gajowy
 **Anemone apennina* – zawilec apeniński
 **Anemone ranunculoides* – zawilec żółty
Anethum graveolens – koper ogrodowy
 **Angelica archangelica* – dzięgiel litwor
 **Angelica sylvestris* – dzięgiel leśny
 **Angelica atropurpurea* – dzięgiel purpurowy
 **Anthericum ossifragum* – łomka zachodnia
 **Antirrhinum linaria* – lnicza pospolita
 **Antirrhinum majus* – wyzlin większy
 **Apium graveolens* – seler zwyczajny
Apocynum androsaemifolium – toina dziurawcolistna
 **Aquilegia vulgaris* – orlik pospolity
Argemone mexicana – argemon meksykański
Aristolochia serpentaria, *Aristolochia pistolochia*, *Aristolochia longa* – kokornak
Aristolochia rotunda – kokornak okrągłolistny
 **Aristolochia clematitis* – kokornak powojnikowy
 **Arnica montana* – arnika górską
 **Artemisia absinthium* – bylica piołun
 **Artemisia vulgaris* – bylica pospolita
Arum esculentum – kolokazja jadalna
 **Arum maculatum* – obrazki plamiste
 **Asarum europaeum* – kopytnik pospolity
Asclepias gigantea – mleczara olbrzymia
Asclepias syriaca – trojeść amerykańska
 **Asclepias vincetoxicum* – ciemiężyk białokwiatowy
Asclepias tuberosa – trojeść bulwiasta
 **Asparagus officinalis* – szparag lekarski
Asphodelus luteus – złotnica żółta
Asphodelus ramosus – złotnik gałęzisty
 **Aster tripolium* – aster solny
 **Astrantia major* – jarzianka większa
 **Atriplex hortensis* – łoboda ogrodowa
Atropa mandragora – mandragora lekarska

B

- **Belladonna (Atropa)* – pokrzyk lekarski, pokrzyk wilcza jagoda, wilczojagoda
- **Berberis vulgaris* – berberys zwyczajny
- Bocconia frutescens* – bokkonia
- **Bromus secalinus* – stokłosa żytnia
- **Bryonia alba* – przestęp biały
- **Bupleurum falcatum* – przewiercień sierpowaty
- **Butomus umbellatus* – łączeń baldaszkowy
- Buxus semper virens* – bukszpan zwyczajny

C

- Calendula officinalis* – nagietek lekarski
- Calla palustris* – czermień błotna
- **Caltha palustris* – kniec błotna, kaczeniec błotny
- Cambogia gutta* – tamaryndowiec malabarski (?)
- **Cannabis sativa* – konopie siewne
- Capsicum annum* – papryka roczna
- Carthamus tinctorius* – krokosz barwierski
- Cassia senna* – strączyńiec (?)
- Cassine peragua* – szafran przyławkowy (?)
- Catananche caerulea* – kupidynek błękitny
- Centaurea benedicta* – drapacz lekarski
- Cerbera achovai* – cerbera (?)
- **Chelidonium majus* – glistnik, jaskółcze ziele
- **Chenopodium hybridum* – komosa wielkolistna
- **Chaerophyllum sylvestre* – świerząbek leśny
- **Chaerophyllum bulbosum* – świerząbek bulwiasty
- **Chaerophyllum temulum* – świerząbek zwisty
- **Chrysplenium alternifolium* – śledziennica skrętolistna
- Cicuta virosa* – szalejadowity
- Cinchona officinalis* – chinowiec lekarski
- Clematis viticella* – powojnik włoski
- **Clematis vitalba* – powojnik pnący
- Clematis flammula* – powojnik południowy
- **Clematis erecta* – powojnik prosty
- **Colchicum autumnale* – zimowit jesienny
- **Colutea arborescens* – moszenki południowe
- **Conium maculatum* – szczywół plamisty
- **Convalaria majalis* – konwalia majowa
- **Convolvulus arvensis* – powój polny
- **Convolvulus sepium* – kielisznik zaroślowy
- Convolvulus scammonia* – powój żywiczny, korzeń socznicy (?)
- Convolvulus mechoacanna* – powój trójbarwny (?)
- Convolvulus turpethum* – korzeń turpitu (?)
- Convolvulus jalapa* – wilec przeczyszczający (?), korzeń jalapy (?)

- Convolvulus soldanella* – korzeń urdzika (?)
 **Coriandrum sativum* – kolendra siewna
 **Coriandrum testiculatum* – kolendra hiszpańska
Coriaria myrtifolia – garbownik mirtolistny
Coronilla emerus – cieciorka powabna
Crinum latifolium – kryna, ponętlin (?)
Crithum maritimum – kowniatek nadmorski, koper morski
Crocus sativus – szafran uprawny
Croton tinctorium – kroton pstry (?)
Croton tiglium – krocień przeczyszczający
Cucumis colocyntis – kolokwinta, kolokwintyda
Curcuma longa – ostrzyż długi
 **Cuscuta europaea* – kaniańka pospolita
 **Cyclamen europaeum* – cyklamen europejski (purpurowy)
Cynanchum monspeliacum – obojnik ostry (?; występuje w Ameryce Południowej)
 **Cynoglossum officinale* – ostrzeń pospolity
Cynosurus echinatus – grzebienica najeżona
 **Cytisus laburnum* – złotokap zwyczajny

D

- **Daphne mezereum* – wawrzynek wilczętyko
Daphne laureola – wawrzynek laurowy
 **Daphne cneorum* – wawrzynek główkowy
Daphne gnidium – wawrzynek gnidyjski
Datura ferox – bieleń uzbrojony
 **Datura stramonium* – bieleń dziedzierzawa
Datura tatula – bieleń dziedzierzawa (odmiana tatula)
Datura metel – bieleń surmikwiat
Delphinium staphisagria – ostróżka pchla
 **Dictamnus albus* – dyptam
 **Digitalis purpurea* – naparstnica purpurowa
 **Doronicum pardalianches* – omieg zachodni, omieg zwyczajny
Doronicum plantagineum – omieg babkolistny
Dracontium polyphyllum – żmijownik wielolistny
Dracontium foetidum – żmijownik cuchnący
Drosera rotundifolia – rosziczka okrągłolistna

E

- **Echinops sphaerocephalus* – przegorzan kulisty
Echinops ritro – przegorzan pospolity
Echinops strigosus – przegorzan suchowłosy
Empetrum nigrum – bażyna czarna
Erigeron viscosum – przymiotno lepkie (?)
Erigeron graveolens – przymiotno ciężkie (?)
 **Euonymus europaeus* – trzmielina europejska

- **Eupatorium cannabinum* – sadziec konopiasty
Euphorbia antiquorum – wilczomlecz
Euphorbia officinarum – ostromlecz lekarski
Euphorbia chamaesice – wilcze mleko
Euphorbia peplis – sporysz mleczny, wilczomlecz mleczny (?)
 **Euphorbia peplus* – wilczomlecz ogrodowy
Euphorbia lathyris – wilczomlecz groszkowy
Euphorbia apios – chobot (?)
Euphorbia spinosa – ostromlecz ciernisty (I.R. Czerwiakowski, *Opisanie roślin dwulistniowych lekarskich i przemysłowych. Botaniki szczególnej część trzecia*, Kraków 1859, s. 954)
Euphorbia pithyusa – sosnka (E. Majewski, *Słownik nazwisk zoologicznych i botanicznych polskich*, t. 2, *Słownik łacińsko-polski*, cz. 1, Warszawa 1894, s.v. Spinacia glabra – *Euphorbia* sp. *variae*)
 **Euphorbia paralias* – wilczomlecz morski
Euphorbia segetalis – wilczomlecz zbożowy
 **Euphorbia helioscopia* – wilczomlecz obrotny (romanek mały)
Euphorbia verrucosa – wilczomlecz brodawkowaty (?)
 **Euphorbia esula* – wilczomlecz lancelowaty (ostromlecz ośli)
Euphorbia cyparissias – wilczomlecz sosnka (?)
Euphorbia myrsinites – wilczomlecz mirtowaty
 **Euphorbia palustris* – wilczomlecz błotny
 **Euphorbia hyberna* – euforbia zimowa (K. Kluk, *Dykcyonarz roślinny*, t. 1, Warszawa 1805, s.v. euforbia zimowa)
Euphorbia dendroides – wilczomlecz drzewiasty
Euphorbia amygdaloides – wilczomlecz migdałolistny
 **Euphorbia sylvatica* – wilczomlecz leśny
Euphorbia characias – wilczomlecz błękitnawy
Excoecaria agallocha – oślepiacz, „orle drzewo”, rajskie drzewo; mangrowiec (?)

F

- Faba febrifuga* – bób przeciwgorączkowy (?)
Fagus sylvatica – buk pospolity
 **Fumaria bulbosa* – kokorycz dymnica
Fritillaria imperialis – szachownica cesarska
Fungi – grzyby

G

- **Genista tinctoria* – janowiec barwierski
Globularia alypum – kulnik
Gloriosa superba – glorioza wspaniała
Gloriosa simplex – glorioza prosta (?)
 **Gratiosa officinalis* – konitrut błotny
Gvilandina moringa – zaczepnia (moringa)

H

- **Heder helix* – bluszcz pospolity
- **Helianthus annuus* – słonecznik zwyczajny
- **Heliothropium europaeum* – heliotrop europejski
- Heliothropium supinum* – heliotrop karłowaty
- **Helleborus niger* – ciemiernik biały
- **Helleborus viridis* – ciemiernik zielony
- Helleborus foetidus* – ciemiernik cuchnący
- **Herniaria glabra* – połonicznik nagi
- Hibiscus sabdarifa* – ketmia szczawiowa
- Hippomane mancinella* – koniszał, jabłusznik, mancynella, drzewo Manchineel („drzewo śmierci“)
- **Humulus lupulus* – chmiel zwyczajny
- Hyacinthus non scriptus* – hiacyntowiec niebieski (?)
- Hyacinthus non Muscari* – szafirek niegroniasty (?)
- **Hyoscyamus niger* – lulek czarny
- Hyoscyamus albus* – lulek biały
- Hyoscyamus physalodes* – lulek miechunkowaty (?)
- Hyoscyamus scopolia* – lulecznica (?)
- Hypecoum procumbens* – kręciszek
- Hypecoum pendulum* – kręciszek (?)
- Hypericum Androsaemum* – dziurawiec barwierski
- **Hypericum quadrangulum* – dziurawiec czterograniasty
- **Hypericum perforatum* – dziurawiec zwyczajny
- Hypericum coris* – dziurawiec alpejski

I

- Iatropha curcas* – obrzydlec przeczyszczający
- Iatropha multifida* – koralowiec
- Iatropha manihot* – maniok, kassawa (?)
- **Impatiens nolitangere* – niecierpek pospolity
- **Imperatoria ostruthium* – gorysz miarz
- **Inula helenium* – oman wielki
- **Inula disenterica* – oman pospolity
- **Inula pulicaria* – oman pchłany (?)
- Iris florentina* – kosaciec florentyński (fijałkowy? – S. Pisulewicz, *Gromady przyrodzone królestwa roślinnego*, Warszawa 1841, s. 50)
- **Iris germanica* – kosaciec bródkowy
- **Iris pseudoacorus* – kosaciec żółty
- Iris tuberosa* – storczyk biały, kosaciec bulwiasty (?)

J

- Juglans regia* – orzech włoski

K

Kalmia latifolia – kalmia szerokolistna

Kalmia angustifolia – kalmia wąskolistna

L

Lactuca scariola – sałata dzika, kompasowa (?)

**Lactuca virosa* – sałata dzika, jadowita (?)

Ledum palustre – bagno zwyczajne

**Leucojum vernum* – śnieżyca wiosenna

**Lilium bulbiferum* – lilia bulwowa

Linnaea borealis – zimoziół północny

**Linum usitatissimum* – len zwyczajny

**Linum catarticum* – len przeczyszczający

Lobelia longiflora – lobelia wieloletnia (?)

Lobelia siphilitica – lobelia wielka

**Lolium perenne* – życica trwała, rajgras pospolity

**Lolium temulum* – życica roczna

**Lonicera periclymenum* – wiciokrzew pomorski

**Lonicera xylosteum* – wiciokrzew pospolity

Lonicera diervilla – zadrzewnia kanadyjska

Lupinus albus – łubin biały

Lupinus varius – łubin wąskolistny

Lychnis dioica – firletka biała, bniec biały

M

**Matricaria parthenium* – maruna prawdziwa

Melia azerdarach melia – pospolita

Menispermum cocculus – trutka rybia, rybitrutka (?)

**Mercurialis perennis* – szczyr trwały

Mercurialis annua – szczyr roczny

Mirabilis jalapa – dziwaczek wielobarwny

Momordica elaterium – ośli ogórek (?0, tryskawiec sprężysty (?))

**Monotropa hypopithys* – korzeniówka pospolita

Myrica gale – woskownica europejska, drzewo woskowe (?)

N

Narcissus pseudonarcissus – narcyz trąbkowy (narcyz żółty)

Narcissus tazetta – narcyz wielokwiatowy

Nerium oleander – oleander pospolity

Nerium antydysentericum – oleander przeciwczerwonkowy (?)

Nicotiana tabacum – tytoń szlachetny

Nicotiana rustica – machorka, tytoń bakun

Nigella sativa – czarnuszka siewna

**Nymphaea alba* – grzybień biały

O

Oenanthe fistulosa – kropidło piszczalkowate

Oenanthe crocate – kropidło szafranowe

**Ononis arvensis* – wilżyna bezbronna

P

Poenia officinalis – piwonia lekarska

Pancreatium maritimum – pankracjum nadmorskie

Papaver somniferum – mak lekarski

**Papaver rhaes* – mak polny

**Paris quadrifolia* – czworolist pospolity

**Parnassia palustris* – dziewięciornik błotny

**Pedicularis palustris* – gnidosz błotny

Peganum harmala – poganek rutowaty (ruta stepowa)

Periploca graeca – obwojnik grecki

Peucedanum officinale – gorysz lekarski

**Phaelandrium aquaticum* – kropidło wodne

Physalis somnifera – witania ospała

**Physalis alkekengi* – miechunka rozdęta

Phytolacca decandra – szkarłatka dziesięciopręcikowa

**Pinguicula vulgaris* – tłustosz pospolity

Piper nigrum – pieprz czarny

Plumbago europaea – ołownica europejska

Plumeria alba – plumeria biała

**Polygala vulgaris* – krzyżownica zwyczajna

Polygala senega – krzyżownica amerykańska (wirginijska)

**Polygonum hydropiper* – rdest ostrogorzki

Psoralea bituminosa – krostawka żywiczna

Prunus laurocerasus – laurowiśnia wschodnia

**Prunus spinosa* – śliwa tarnina

R

**Ranunculus flammula* – jaskier płomiennik

**Ranunculus lingua* – jaskier wielki

**Ranunculus ficaria* – ziarnopłon wiosenny

**Ranunculus thora* – jaskier okrągłolistny

**Ranunculus sceleratus* – jaskier jadowity

**Ranunculus aconitifolius* – jaskier tojadolistny

Ranunculus alpestris – jaskier alpejski

**Ranunculus balbosus* – jaskier bulwkowy

**Ranunculus acris* – jaskier ostry

**Ranunculus arvensis* – jaskier polny

**Ranunculus aquatilis* – jaskier wodny

**Raphanus raphanistrum* – rzodkiew świrzepa (rzodkiew dzika)

Rauwolfia tomentosa – rauwolfia, zgrzyn trawiasty (?)

- **Rhamnus catharticus* – szakłak zwyczajny
- **Rhamnus frangula* – kruszyna pospolita
- Rheum rhaponticum* – rabarbar ogrodowy
- Rheum palmatum* – rabarbar dłoniasty
- Ribes nigrum* – porzeczka czarna
- Ricinus communis* – rącznik pospolity
- Rhus vernix* – sumak lakowy, krzew sumaka (?)
- Rhus radicans* – sumak pnący
- Rhus toxicodendron* – sumak jadowity
- Rumex patientia* – szczaw (szpinakowy, rabarbarowy, angielski ?)
- **Rumex aquaticus* – szczaw wodny
- **Rumex alpinus* – szczaw alpejski
- Ruta graveolens* – ruta ogrodowa (ruta zwyczajna)

S

- Sabadilla veratrum* – kichawiec lekarski (sabadyla lekarska)
- Salvia horminum* – szalwia zielona
- **Salvia verticillata* – szalwia okrągowa
- **Salvia sclarea* – szalwia muszkatołowa
- **Sambucus ebulus* – bez hebd (bez dziki)
- **Sambucus nigra* – bez czarny
- **Sambucus racemosa* – bez koralowy
- Sanguinaria canadensis* – sangwinaria kanadyjska (krwiowiec kanadyjski)
- Santolina chamaeyparissus* – cyprys ziele, cyprys ogrodowy, cypryska właściwa (santolina cyprysikowata)
- **Saponaria officinalis* – mydlnica lekarska
- **Saponaria vaccaria* – krowiziół zbożowy (mydelnica zbożowa)
- **Scandix cerefolium* – trybula ogrodowa
- Scilla maritima* – urginia morska (cebula morska, kliwica, oszloch morski)
- **Scrophularia nodosa* – trędownik bulwiasty (trędownik knotowy)
- **Sedum acre* – rozchodnik ostry (rozchodnik pospolity)
- **Serapias latifolia* – wstawacz szerokolistny, kruszczyk szerokolistny (?)
- Seseli turbith* – świniak Matthioliego, atamanta (*Athamanta turbith*)
- Sideritis syriaca* – gojnik syryjski (szalwia libańska, herbata górską)
- **Sium latifolium* – marek szerokolistny
- Silene muscipula* – lepnica, muchotówka (?)
- Solanum pseudocapsicum* – psianka koralowa (koralina, koralowe drzewko)
- **Solanum dulcamara* – psianka słodkogórz (słodkogorz, psianka wodna)
- Solanum tuberosum* – ziemniak, kartofel (psianka ziemniak, psianka bulwiasta, bulwa ziemniaka – różne nazwy stosowane w XIX w.)
- Solanum lycopersicum* – pomidor zwyczajny (psianka pomidor, „jabłko miłosne“)
- **Solanum nigrum* – psianka czarna (psianka pospolita)
- Solanum melongena* – psianka podłużna (oberżyna, bakłażan, „gruszka miłosna“)
- Spartium scoparium* – żarnowiec miotłasty (szczodrzeniec żarnowiec)
- **Spiraea filipendula* – ziele orzeszków (wiążówka bulwkowa)

Stapelia variegata – stapelia pstra

Strychnos nux vomica – kulczyba (wronie oko)

Strychnos nux colubrina – kulczyba węzowa (węzowe drzewo)

Strychnos faba febrifuga – bób św. Ignacego (gatunek kulczyby; *Ignatia amara* – drzewo św. Ignacego)

T

Tagetes patula – aksamitek (aksamitka rozpierzchła)

Tamarindus indica – tamaryndowiec indyjski

Tamus communis – przełaj pospolity

**Tanacetum vulgare* – wrotycz pospolity

**Taxus baccata* – cis pospolity

**Thalictrum flavum* – rutewka żółta

**Thalictrum aquilegifolium* – rutewka orlikolistna (rutewka leśna, rutewka orlikoliściowa)

Thapsia asclepium – łoczydło wąskolistne (koprzywo)

U

**Ulmus campestris* – wiąz pospolity (wiąz polny)

V

**Valeriana officinalis* – kozłek lekarski (waleriana)

Valeriana phu – kozłek wielki (kozłek dziki, dryjawnik, chrościna)

**Valeriana celtica* – kozłek celtycki (nard celtycki, spikanarda, speick, nard dziki)

**Veratrum album* – ciemierzycza biała (ciemieżycza)

**Verbascum thapsus* – dziewanna drobnokwiatowa (dziewanna wielka, dziewanna lekarska)

**Verbascum nigrum* – dziewanna pospolita (dziewanna czarna)

**Viburnum lantana* – kalina hordowina (hordowina)

**Viburnum opulus* – kalina koralowa (kalina zwyczajna)

**Vinca minor* – barwinek pospolity

**Viola odorata* – fiołek wonny (fiołek pachnący)

Viola ipecacuanha – ipekakuana prawdziwa (*Hybanthus calceolaria*; skupiętka wymiotna (?), wymiotnica (?); ipekakuana brazylijska (?); dławnica szorstka, „fiołczyn pantofelnikowaty” – I.R. Czerwiakowski, *Opisanie roślin dwulistniowych lekarskich i przemysłowych. Botaniki szczególnej część czwarta*, Kraków 1859, s. 1990)

Bibliografia

Źródła archiwalne

Archiv Universität Wien [AUW], Acta Incl. Facult. Med. ab 1764–1765, MED 1.12, Akten der Medizinischen Fakultät XII; Acta Incl. Facult. Med. ab 1764–1765, MED 9.5.

Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego [AUJ], rkps 299, Obrady Kollegium Fizycznego Szkoły Królestwa Główniej, Akademii Krakowskiej 1782–1803. Rok Szkolny III od złączenia Szkoły Matematycznej, Fizycznej i Lekarskiej, ogarnionych w Collegium Fizycznym zaczynający się 1go października 1784 a kończyć się mający ostatniego września 1785.

- Biblioteka Jagiellońska [BJ], rkps 3120, Michał Jerzy Poniatowski do Jana Śniadeckiego, Warszawa 15 września 1787 r.; rkps 3137, Pomniejsze papiery i świstki po Janie Śniadeckim. Dokumenty pochodzą z XVIII i XIX w. różnymi pisane rękami.
- Biblioteka Książąt Czartoryskich [BKCz], rkps 3434 IV, Akta, listy i kwity 1574–1803 [Zbiór aktów i zapisek sądów grodzkich i ziemskich woj. krakowskiego i sandomierskiego].
- Wiener Stadt Bibliothek [WSB], Namen der Werke die mit cursiv-Schrift gedruckten Bücher sind alle in netto Preise.

Źródła drukowane

- Annalen der Botanik*, red. P. Usteri, Zürich 1794.
- Annalen der Literatur und Kunst in den Österreichischen Staaten*, 1803, r. 2, nr 1.
- Barącz S., *Żywoty sławnych Ormian w Polsce*, Lwów 1856.
- Drews P., *Deutsche-polnische Literaturbeziehungen 1800–1850*, München 2000 (Slavistische Beiträge, t. 398).
- Encyclopædia Britannica: Or a Dictionary of Arts, Sciences*, t. 9, cz. 2, red. C. MacFarquhar, G. Gleig, Edinburgh 1797.
- Epoka wielkiej reformy. Studia i materiały do dziejów oświaty w Polsce XVIII wieku*, red. S. Łempicki, Lwów, Warszawa 1923.
- Fizyka Jana Polikarpa Erxlebena w Akademii Getyngskiej*, Kraków 1788.
- „Gazeta Krakowska” 26.11.1809, nr 95, s. 1189–1190.
- Hecker J.F.C., *Geschichte der neueren Heilkunde*, t. 1, Berlin 1839.
- Janusz B., „Mons Pius” Ormian lwowskich, Lwów 1928.
- Jaskevisch [Jaśkiewicz] M. [?], *Voyage minéralogique depuis Vienne jusqu'à Freiberg*, „La Physique, sur l'Histoire Naturelle et sur les Arts” 1782, suplement, s. 306–313.
- Jaskevisch [Jaśkiewicz] J., *Resultate aus den Bemerkungen bey einer mineralogischen Reise von Wien nach Freyberg*, „Magazin für das neuste aus der Physik und Naturgeschichte herausgegeben” 1783, t. 2, cz. 1, s. 166–167.
- Jaśkiewicz J., *Dissertatio Inauguralis Medica Sistens Pharmaca Regni Vegetabilis quam sub gloriosissimis Auspiciis Augustissimae Romanorum Imperatricis Mariae Theresiae Apostolicae Hungariae, Bohemiae Halliciae ac Lodomeriae Reginae, Archiducis Austriae &c. &c. In antiquissima, ac celeberrima Universitate Vindobonensi Publicae Disquisitioni submittit Joannes Jaśkiewicz Leopoltanus*, Vindobona 1775.
- Kitowicz J., *Opis obyczajów i zwyczajów za panowania Augusta III*, t. 1, Petersburg, Mohylew 1855.
- Kośmiński S., *Słownik lekarzów polskich obejmujący oprócz krótkich życiorysów lekarzy Polaków oraz cudzoziemców w Polsce osiadłych, dokładną bibliografią lekarską polską od czasów najdawniejszych aż do chwili obecnej*, Warszawa 1883.
- Medicinae Studii Verbesserung*, [w:] *Codex Austriacus ordine alphabetico compilatus, das ist: eigentlicher Begriff und Inhalt aller unter deß Ertzhauses zu Oesterreich [...] einlaufenden Generalien [...]. Supplementum Codicis Austriaci, oder Chronologische Sammlung, aller vom 20ten Oktober 1740 bis letzten Dezember 1758 erlassenen Generalien*, t. 5, Wien 1777.
- Medicinish chirurgische Zeitung*, t. 2, red. J.J. Hartenkeil, Salzburg 1794.
- Nees von Esenbeck T.F.L., Ebermaier C.H., *Handbuch der medicinisch-pharmaceutischen Botanik nach den natürlichen Familien des Gewächsreiches*, cz 3, Düsseldorf 1832.

- Schmid C. von, *Lekarz cudowny (Der Wunderarzt)*, Toruń 1845.
- Szumowski W., *Krakowska szkoła lekarska po reformach Kollątaja*, Kraków 1929.
- [Trzcziński A.], *Rozbiór Uwag Kollegium Fizycznego Szkoły Głównej Koronney nad Patologią i Terapią przez Przyjaciela Prawdy*. R. 1791, [b.m.] 1791.
- Wisłocki W., *Katalog rękopisów Biblijoteki Uniwersytetu Jagiellońskiego*, cz. 2, Kraków 1881.
- Withering W., *An Account of the Foxglove, and Some of Its Medical Uses: with Practical Remarks on Dropsy, and Other Diseases*, London 1785.
- Zaleska M.J., *Obraz świata roślinnego młodemu wiekowi ofiarowany*, Warszawa 1875.

Literatura przedmiotu

- Acquarelli M., *Die Ausbildung der Wunderärzte in Niederösterreich*, Göttingen 2017, DOI 10.14220/9783737007535.
- Angetter D.C., Hubmann B., Seidl J., *Physicians and Their Contribution to the Early History of Earth Sciences in Austria*, [w:] *History of Geology and Medicine*, red. C.J. Duffin, R.T.J. Moody, C. Gardner-Thorpe, London 2013 (Special Publications, nr 375), s. 445–454, DOI 10.1144/sp375.4.
- Barg L., *Teodor Tomasz Weichardt. Konsyliarz Jego Królewskiej Mości Stanisława Augusta. Akademii Rzymsko-Cesarskiej Towarzysz*, Wrocław 1999.
- Bednarczyk A., *Spory wokół ogólnych poglądów teoretycznych Albrechta von Hallera (8 X 1708–12 XII 1777): w dwusetną rocznicę śmierci, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki”* 1978, t. 23, z. 3–4, s. 603–635.
- Bednarczyk A., *Filozofia biologii europejskiego Oświecenia: Albrecht von Haller i jego współcześni*, Warszawa 1984.
- Bednarczyk A., *Jean Baptiste de Lamarck. Spór wokół mechanizacji ewolucji: w dwusetną rocznicę ogłoszenia dzieła Philosophie Zoologie (1809)*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 2009, t. 54, z. 3–4, s. 31–98.
- Bronza B., *Impact of Gerard van Swieten on the Development of Austrian Medicine throughout the 18th Century*, „Scripta Medica” 2021, t. 52, nr 1, s. 59–68, DOI 10.5937/scriptamed52-29724.
- Brzeziński T., *Medycyna oświecenia*, [w:] *Wybór tekstów źródłowych do dziejów medycyny polskiej*, red. T. Brzeziński et al., Kraków 1983, s. 213–220.
- Brzeziński T., *Polskie peregrynacje po dyplomy lekarskie (od średniowiecza po odzyskanie niepodległości w 1918 r.)*, Warszawa 1999.
- Brzeziński T., *Rozwój klinicznej medycyny wewnętrznej i specjalności pokrewnych*, [w:] *Historia medycyny*, red. T. Brzeziński, Warszawa 2014, s. 288–317.
- Brzęk G., *Krzysztof Kluk jako szermierz postępowych idei społecznych polskiego Oświecenia*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska. Sectio F, Nauki Filozoficzne i Humanistyczne” 1955, t. 10, s. 49–78.
- Chamcówna M., *Uniwersytet Jagielloński w dobie Komisji Edukacji Narodowej: Szkoła Główna Koronna w okresie wizyty i Rektoratu Hugona Kollątaja 1777–1786*, „Monografie z Dziejów Nauki i Techniki” 1957, t. 2, s. 162–166, 184–194.
- Chamcówna M., *Epoka wielkiej reformy*, [w:] M. Chamcówna, K. Mrozowska, *Dzieje Uniwersytetu Jagiellońskiego w latach 1765–1850*, t. 2, cz. 1, Kraków 1965, s. 1–60.
- Czarnecki S., *Zarys historii geologii na Uniwersytecie Jagiellońskim*, Kraków 1964.

- Czarniecki S., *Jan Jaśkiewicz i jego rola w dziejach nauk geologicznych w Polsce*, „Przegląd Geologiczny” 1982, t. 30, nr 10, s. 513–518.
- Czarniecki S., Schiller B., *Nowe materiały do dziejów mineralogii na Uniwersytecie Jagiellońskim w okresie profesury Jana Jaśkiewicza*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1964, t. 9, z. 9, s. 242–262.
- Daszkiewicz P., Kamiński M.J., Iwan D., *Paweł Czenpiński (1755–1793), Precursor of the Linnaean Classification System in Poland*, „Rocznik Muzeum Górnośląskiego w Bytomiu. Przyroda” 2021, t. 27, s. 1–8, DOI 10.5281/zenodo.5761245.
- Daszkiewicz P., Tarkowski R., *Przyjęcie Jana Jaśkiewicza w poczet członków korespondentów Królewskiej Akademii Nauk w Paryżu – nowe dane i nieznanne dokumenty historii polskich nauk geologicznych*, „Przegląd Geologiczny” 2009, t. 57, nr 6, s. 474–477.
- Daszkiewicz P., Tarkowski R., *Pierwsza osiemnastowieczna próba nauczania nauk geologicznych w Polsce – zapomniany epizod próby reformy szkolnictwa w latach 1776–1768*, „Przegląd Geologiczny” 2021, t. 60, nr 7, s. 372–373.
- Górnicki B., *Jędrzej Śniadecki jako pediatra*, Kraków 1950.
- Gryglewski R.W., *Historia medycyny*, [w:] *Dzieje nauki. Nauki ścisłe i przyrodnicze*, Warszawa, Bielsko-Biała 2011, s. 541–648.
- Gryglewski R.W., *Narodziny kliniki lekarskiej w Polsce*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 2011, t. 74, s. 13–17.
- Grzebień L. et al., *Encyklopedia wiedzy o jezuitach na ziemiach Polski i Litwy 1564–1995*, Kraków 1996.
- Hanecki M., *Lekarze polscy, wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1964, t. 27, nr 1–2, s. 87–92.
- Hanecki M., *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. I (A–E)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1985, t. 48, z. 4, s. 433–462.
- Hanecki M., *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. II (F–J)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1986, t. 49, z. 1, s. 1–17.
- Hanecki M., *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. III (K–M)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1986, t. 49, z. 2, s. 211–230.
- Hanecki M., *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. IV (N–P)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1986, t. 49, z. 3, s. 335–348.
- Hanecki M., *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. V (R–S)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1986, t. 49, z. 4, s. 495–505.
- Hanecki M., *Lekarze polscy – wychowankowie Uniwersytetu Wiedeńskiego. Cz. VI (T–Ż)*, „Archiwum Historii Filozofii Medycyny” 1987, t. 50, z. 1, s. 129–140.
- Hilmes C., Kubisiak M., *Niemieckojęzyczna literatura podróżnicza osiemnastego wieku na podstawie zbiorów Biblioteki Uniwersyteckiej w Łodzi*, „Acta Universitatis Lodzianensis, Folia Librorum” 2007, t. 14, s. 11–26.
- J.P., *Jaśkiewicz Jan Dominik Piotr*, [w:] *Wielka Encyklopedia Powszechna Ilustrowana*, t. 31–32, Warszawa 1903, s. 733.
- Kidd M., Modlin I.M., *Van Swieten and the Renaissance of the Vienna Medical School*, „World Journal of Surgery” 2001, t. 25, nr 4, s. 444–450, DOI 10.1007/s002680020117.
- Kletter C., *Austrian Pharmacy in the 18th and 19th Century*, „Scientia Pharmaceutica” 2010, t. 78, nr 3, s. 397–409, DOI 10.3797/scipharm.1004-06.

- Kołodziejczyk J., *Nauki przyrodnicze w działalności Komisji Edukacji Narodowej*, „Archiwum Nauk Biologicznych Towarzystwa Naukowego Warszawskiego” 1936, t. 5, z. 2, s. 58–72.
- Korwin L., *Ormiańskie rody szlacheckie*, Kraków 1934.
- Krasuski A., *Zarys farmakohistoryczny naparstnicy*, „Medycyna. Organ Towarzystwa Lekarskiego Warszawskiego” 1935, r. 9, nr 5, s. 157–162.
- Kuźnicka B., *Kierunki rozwoju farmacji w Polsce epoki Oświecenia*, Warszawa 1982.
- Łopata K., *Jan Chrzyciel Dominik Piotr Jaśkiewicz (1749–1809). Lekarz botanik i chemik*, [w:] *Złota Księga Wydziału Chemii*, t. 1, red. E. Szczepaniec-Cięciak, Kraków 2000, s. 107–114.
- Łuszczak T., *Nauczyciele i wychowawcy szkół jezuickich we Lwowie 1608–1773*, Kraków 2010.
- Maciesza A., *Dr. med. Paweł Czenpiński. Członek Towarzystwa do Ksiąg Elementarnych*, Lwów, Warszawa 1923.
- Madurowicz-Urbańska H., *Działalność naukowa Jana Jaśkiewicza*, „Studia i Materiały z Dziejów Nauki Polskiej. Seria C, Historia Nauk Matematycznych, Fizyko-Chemicznych i Geologiczno-Geograficznych” 1959, z. 3, s. 3–102.
- Madurowicz-Urbańska H., *Jaśkiewicz Jan Dominik Piotr (1749–1809)*, PSB t. 11, s. 90–93.
- Madurowicz-Urbańska H., *Reforma Kottątajowska i Jan Jaśkiewicz*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Chemiczne” 1988, z. 31, s. 9–17.
- Noszczyk W., *Zarys dziejów chirurgii polskiej*, Warszawa 2013.
- Orłowski B., *Jaśkiewicz Jan Dominik Piotr*, [w:] *Słownik polskich pionierów techniki*, red. B. Orłowski, Katowice 1984, s. 89–90.
- Paczoski J., *Wstęp do fitogenji*, Poznań 1929.
- Paszewski A., *Poglądy Karola Linneusza na jednostki systematyczne*, „Kwartalnik Historii Nauki i Techniki” 1978, t. 23, nr 3–4, s. 745–752.
- Ryś J., *Komisja Edukacji Narodowej 1773–1794. Akademia Krakowska. Szkoła Główna Koronna*, t. 3, cz. 1, Warszawa 2018.
- Senkowski T., *Dorobek naukowy Jana Jaśkiewicza i jego następców do roku 1851*, „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Jagiellońskiego. Prace Chemiczne” 1988, z. 31, s. 19–31.
- Seyda B., *Dzieje medycyny w zarysie*, Warszawa, 1977.
- Siemion I.Z., *Podróż mineralogiczna Jana Jaśkiewicza*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1992, r. 1, nr 1, s. 123–137.
- Siemion I.Z., *O Kortumie starszym*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1999, r. 8, z. 1, s. 191–207.
- Siemion I.Z., *Życiorysu Jana Jaśkiewicza epizod górniczy*, „Analecta. Studia i Materiały z Dziejów Nauki” 1999, r. 8, nr 2, s. 27–43.
- Skalski J., *Medycyna w Polsce przedrozbiorowej. Początki leczenia na ziemiach polskich*, [w:] *Dzieje medycyny w Polsce. Od czasów najdawniejszych do roku 1914*, t. 1, red. W. Noszczyk, Warszawa 2015, s. 11–61.
- Sterkowicz S., *Pamięci Williama Witheringa (1741–1799) w dwusetną rocznicę pracy: „An account of the Foxglove, and some of its medical uses”*, „Wiadomości Lekarskie” 1985, t. 38, nr 23, s. 1682–1686.
- Swieten van D.L., *Gerard van Swieten, de lijfarts van Maria Theresia, en zijn geslacht*, „De Nederlandsche Leeuw” 1919, t. 37, nr 1, s. 5–10.
- Tarkowski R., Daszkiewicz P., Pezda J., *Starania Jana Jaśkiewicza (1749–1809) o objęcie katedry historii naturalnej i chemii w Szkole Głównej Koronnej oraz jego rezygnacja*

z tego stanowiska – mało znane dokumenty historii nauk geologicznych, „Przegląd Geologiczny” 2010, t. 58, nr 3, s. 318–323.

Tarkowski R., Pezda J., Daszkiewicz P., *Memoriał Jana Jaśkiewicza (1749–1809) do króla Stanisława Augusta Poniatowskiego*, „Konspekt. Pismo Uniwersytetu Pedagogicznego w Krakowie” 2010, nr 1 (34), s. 121–124.

Turos M. J., *Medycyna w zamyśle Komisji Edukacji Narodowej*, [w:] *Dzieje medycyny w Polsce. Od czasów najdawniejszych do roku 1914*, t. 1, red. W. Noszczyk, Warszawa 2015, s. 125–135.

Tweel J.G., Sedivy R., *Gerard van Swieten, the Dutch Personal Physician of Empress Maria Theresia (1700–1780)*, „Wiener Medizinische Wochenschrift” 2020, t. 170, nr 11–12, s. 320–324, DOI 10.1007/s10354-020-00775-w.

Wójcik Z.J., *Jaśkiewicz Jan Dominik Piotr*, [w:] *Słownik biograficzny techników polskich*, t. 22, red. J. Piłatowicz, Warszawa 2011, s. 52–53.

Vogel A., *Six Hundred Years of Medicine in Vienna. A History of the Vienna School of Medicine*, „Bulletin of the New York Academy of Medicine” 1967, r. 43, nr 4, s. 282.

Zaleska M.J., *Obraz świata roślinnego młodemu wiekowi ofiarowany*, Warszawa 1875.

Zwolski S., *Wyższe szkolnictwo medyczne. Kraków*, [w:] *Dzieje medycyny w Polsce. Od czasów najdawniejszych do roku 1914*, t. 1, red. W. Noszczyk, Warszawa 2015, s. 157–160.

Strony internetowe

Goniewicz J., *Naparstnica - na jakie dolegliwości pomaga? Czy istnieją przeciwwskazania do stosowania naparstnicy?*, zywienie.medonet.pl/produkty-spozywcze/ziola/naparstnica-wlasciwosci-lecznicze-przeciwwskazania-zastosowanie/ee462cj [dostęp 12.03.2022].

Knieling N., *Die thesesianisch-josephinischen Reformen 1749–1790*, geschichte.univie.ac.at/de/themen/die-thesesianisch-josephinischen-reformen-1749-1790 [dostęp 10.03.2022].

Kopczyński M., *Jak mierzyć standard życia? Ceny i płace w miastach Europy od średniowiecza do początku XX wieku*, mowiawieki.pl/templates/site_pic/files/NBP-pieniadz-i-spolnoczenstwo-na-ziemiach-polskich-5.pdf [dostęp 12.03.2022].

Różański H., *Polygala vulgaris Linne – krzyżownica zwyczajna jako antirheumaticum, antiinflammatory et antipyreticum*, rozanski.li/2338/polygala-vulgaris-linne-krzyzownica-zwyczajna-jako-antirheumaticum-antiinflammatory-et-antipyreticum/ [dostęp 19.03.2022].

Wójcik Z., *Jaśkiewicz Jan Dominik*, gigancinauki.pl/gn/biogramy/83224,Jaskiewicz-Jan-Dominik.html [dostęp 08.03.2022].

dr hab. **Andrzej J. Wójcik**, prof. PAN, profesor w Instytucie Historii Nauki PAN, historyk nauk o Ziemi, uprawniony geolog, kustosz dyplomowany. Autor publikacji z zakresu historii nauk geologicznych i górniczych oraz muzealnictwa.
e-mail: awojcik@ihnpn.pl

dr **Mateusz Siembab**, historyk, archiwista, autor publikacji naukowych dotyczących XVIII wieku. Specjalizuje się w historii politycznej i gospodarczej Księstwa Siewierskiego.

Data zgłoszenia artykułu: 4 lipca 2022

Data przyjęcia do druku: 4 kwietnia 2023